

**Українська
гуманітаристика ХХ ст. :
антиімперські виміри**

**Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної
очно-дистанційної конференції**

**16 жовтня 2025 р.
м. Львів**

Львів - 2025

***Українська гуманітаристика
XX ст. : антиімперські виміри***

Збірник матеріалів Всеукраїнської
науково-практичної очно-
дистанційної конференції

16 жовтня 2025 р.
м. Львів

УДК 94:[316.344.32:001](477)"19"(063)

*Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради ЛННБУ
ім. В. Стефаника
Протокол № 5 від 26 листопада 2025 р.*

Матеріали друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст публікацій, точність наведених фактів, інших відомостей покладено на авторів. Наведені авторами думки і висновки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії.

Редколегія збірника:

КРАВЕЦЬ Данило Михайлович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, доцент кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка».

РІЗУН Назар Тарасович, доктор філософії, науковий співробітник Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

ПІРКО Марія Іванівна, доктор філософії, науковий співробітник Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

Українська гуманітаристика ХХ ст.: антиімперські виміри. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної очно-дистанційної конференції, Львів, 16 жовтня 2025 р. / Д. М. Кравець (голова редколегії), Н.Т. Різун (відп. секр). Львів, 2025. 76 с.

У збірнику представлено стислий виклад наукових статей, які були представлені на Всеукраїнській науково-практичній очно-дистанційній конференції «Українська гуманітаристика ХХ ст.: антиімперські виміри».

Для науковців, аспірантів, студентів, усіх тих хто цікавиться українською історією.

© Львівська національна наукова
бібліотека України ім. В. Стефаника

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
Вахнянин А. КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ В ЕМІГРАЦІЇ: ДОСВІД НАУКОВОЇ РАДИ СВІТОВОГО КОНГРЕСУ ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ (1978–1988).....	5
Голій Р. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ІДЕОЛОГІЧНОГО ТИСКУ НА УКРАЇНСЬКУ СФРАГІСТИКУ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст. (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ІСТОРИКІВ ТА АРХІВІСТІВ У ЛЬВОВІ).....	8
Дзюбан Р. РІД ТИШОВНИЦЬКИХ: СЛУЖІННЯ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРИ ТА ОПІР ІМПЕРСЬКИМ ВИКЛИКАМ.....	13
Кіраль С. ОЛЕНА ПЧІЛКА В ЛИСТУВАННІ АНДРІЯ ЧЕРНИШОВА З МАРІЄЮ ДЕРКАЧ У КОНТЕКСТІ ПЧІЛКОЗНАВСТВА 50–70-х рр. ХХ ст.	19
Козут С. ВІЗІЯ УКРАЇНСЬКИХ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ЗМАГАНЬ У ЛИСТАХ М. РУДНИЦЬКОГО ДО І.ПЕТРУШЕВИЧА.....	27
Кравець Д. ПОГЛЯД З-ЗА ЗБРУЧА: ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ В УСРР У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	31
Кусий Л. ВИЛУЧЕНІ ДОКУМЕНТИ ВІДДІЛУ РУКОПИСІВ У СКЛАДІ СПЕЦФОНДУ ЛНБ ім. В. СТЕФАНИКА АН УРСР ЯК ІНСТРУМЕНТ ІМПЕРСЬКОЇ ЦЕНЗУРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВИКЛИКИ УКРАЇНСЬКІЙ ГУМАНІТАРИСТИЦІ.....	35
Мовна М. АНТИІМПЕРСЬКІ АКЦЕНТИ У ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ ІРИНИ ВІЛЬДЕ.....	40
Ніколаєнко Я. ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС ДНПБ УКРАЇНИ ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО «КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ І ПАМ'ЯТНИХ ДАТ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ» ЯК ІНСТРУМЕНТ	

ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ ІСТОРІЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	45
Пірко М. БОРОТЬБА З ІМПЕРСЬКОЮ СПАДЩИНОЮ: ПОГЛЯД БОГДАНА ЯКИМОВИЧА НА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ.....	48
Рибчинська Н. РЕПРЕСОВАНА БІБЛІОГРАФІЯ: ТРАГІЧНА ДОЛЯ ЧЛЕНІВ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ КОМІСІЇ НТШ У ЛЬВОВІ.....	52
Різун Н. НАУКОВИЙ ШЛЯХ ЯРОСЛАВА ДАШКЕВИЧА (1926–2010) ЗА РАДЯНСЬКИХ ЧАСІВ (У СВІТЛІ ЙОГО ЕПІСТОЛЯРІЮ).....	56
Сеник Я. ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МЕЦЕНАТА ОМЕЛЯНА АНТОНОВИЧА У США В РОКИ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ (НА МАТЕРІАЛАХ АРХІВУ У ЛННБУ ім. В. СТЕФАНИКА).....	60
Тютенко Р. СОЛІДАРНІСТЬ ПОНЕВОЛЕНИХ НАЦІЙ: АНТИБІЛЬШОВИЦЬКИЙ БЛОК НАРОДІВ І ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ В ДІАСПОРІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.	64
Інформація про авторів.....	75

ПЕРЕДМОВА

16 жовтня 2025 р. в меморіальному читальному залі ім. І. Крип'якевича відбулася Всеукраїнська науково-практична очно-дистанційна конференція «Українська гуманітаристика XX ст.: антиімперські виміри», яка об'єднала дослідників із різних наукових осередків України та діаспори. Учасники осмислювали розвиток української гуманітарної думки XX ст. в контексті антиімперських дискурсів, збереження національної пам'яті та культурної тяглості.

Конференція розпочалась із вступного слова завідувачки відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника Мирослави Степанівни Дядюк. Гостей заходу привітала Сніцарчук Лідія Віталіївна – заступниця генерального директора з наукової роботи Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника Почесною гостею конференції стала ректорка Українського Вільного Університету (Мюнхен) Лариса Дідковська, яка у своєму виступі наголосила на ролі української еміграції у збереженні культурної спадщини та важливості підтримки гуманітарних студій як чинника формування національної ідентичності.

У роботі конференції в очному та онлайн форматі взяли участь представники: Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львівського національного університету ім. Івана Франка, Національного університету «Львівська політехніка», Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського.

Конференція стала платформою для діалогу між науковцями з України та світу, засвідчивши актуальність гуманітаристики у розумінні минулого й сучасного України.

Робота конференції проводилася за такими тематичними напрямками: історія інтелектуальних рухів та постатей (біографічні виміри: вчені та інтелектуали як носії антиімперських ідей; роль наукових товариств, редакцій та культурних інституцій у формуванні антиімперського дискурсу; літературні, історіографічні та мистецькі маніфести спротиву імперській політиці); мови, пам'ять і культурна ідентичність (мовна політика у XX ст.; репрезентація колоніального досвіду в літературі, мистецтві, історіописанні; колективна пам'ять і політика пам'яті в умовах імперського тиску; українська гуманітаристика в еміграції та діаспорі; антиімперські студії в українських наукових центрах за кордоном; міжнародні наукові контакти та солідарність з іншими поневоленими народами); радянський та пострадянський виміри (імперські практики в радянській науці та шляхи їх подолання, переосмислення та ревізії історичних наративів після 1991 р.).

Збірник містить комплекс наукових студій, присвячених антиімперським вимірам української гуманітаристики XX ст., історії української науки, культури та громадсько-політичної думки. У публікаціях розглядаються різні аспекти протидії імперській політиці, зокрема досвід українських науковців в еміграції, механізми ідеологічного тиску на науку в радянський період, долі репресованих діячів та вилучені цензурою матеріали. Значне місце відведено аналізу листування, епістолярної спадщини та архівних колекцій, що висвітлюють інтелектуальні практики та опір імперському впливу. Збірник також охоплює теми культурного опору, ролі діаспори, постатей меценатів та діячів, які підтримували українську ідентичність за кордоном, а також сучасні інструменти деколонізації гуманітарного знання. Видання пропонує широкий міждисциплінарний погляд на становлення української інтелектуальної традиції та її боротьбу за збереження автономії в умовах колоніального тиску.

**КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ
В ЕМІГРАЦІЇ: ДОСВІД НАУКОВОЇ РАДИ СВІТОВОГО
КОНГРЕСУ ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ (1978–1988)**

Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ) як центральна надбудова усього закордонного українства постала у листопаді 1967 р. на Першому Конгресі у Нью-Йорку. Успішне завершення політичної консолідації актуалізувало потребу формування всеукраїнського наукового координаційного осередку. Великі надії на його створення пов'язували із проведенням наукового конгресу в рамках Першого СКВУ. За його скликання відповідав Організаційний Комітет в складі Романа Смаль-Стоцького, Миколи Зайцева та Євгена Вертипороха, які репрезентували Головну Раду Наукового Товариства імені Тараса Шевченка (ГР НТШ). Однак в процесі підготовки до події не вдалося налагодити співпрацю з іншими впливовими науковими товариствами, серед яких Українська Вільна Академія Наук, НТШ в Європі та Українське Історичне Товариство (УІТ) [3, с. 12]. В подальшому вони не взяли участі у проведенні Світового Конгресу Української Вільної Науки.

Попри відсутність на науковому конгресі представників усіх українських наукових установ, захід все ж відбувся 14–15 листопада 1967 р. у форматі проведення двох пленарних засідань, виголошенні п'ятдесяти доповідей, роботи десяти комісій – філологічної, історичної, філософської, педагогічної, регіональних досліджень і публікацій, бібліографічної і бібліотечної, медично-лікарської, математично-фізичної, технічних наук і харчових продуктів, правничо-економічної [1].

Представники наукових товариств, які не брали участі у Світовому Конгресі Української Вільної Науки, зібралися у серпні 1967 р. у французькому Сарселі, де розташовувався осідок НТШ в Європі. На ній запропонували альтернативний проєкт, а саме відродити під час Першого СКВУ Український Академічний Комітет (організація створена з метою об'єднання та координації діяльності українських наукових товариств та окремих вчених у 1924 р. у Празі) у формі Української Наукової Ради у Вільному Світі [3, с. 20]. Напередодні урочистого відкриття Першого Конгресу прохання про надання новоствореній науковій інституції офіційного статусу в структурі Секретаріату СКВУ передали о. Василю Кушніру, якого в подальшому

обрали першим очільником центральної надбудови. Однак це звернення не задовольнили. У звіті генерального секретаря координаційного осередку української діаспори Миколи Плав'юка за 1968 р. ми знаходимо ось таке пояснення позиції її керівного складу: *«Ми не могли визнати своєрідно створеної Наукової Ради перед СКВУ. Але ми не хочемо творити і другої Наукової Ради часу, поки взаємовідносини між нашими науковими установами не дозріють до такого стану, в якому створення Наукової Ради за участю представників усіх наших наукових установ стане реальністю»* [4, с. 58].

Все ж на Третньому Конгресі у 1978 р. вдалося сформувати Наукову Раду на чолі з головою НТШ у США Ярославом Падохом. До її складу увійшли ГР НТШ, а також його осередки у США, Канаді та Європі, УВАН у США та Канаді, Український Вільний Університет, Український Католицький Університет, Український науковий інститут Гарвардського університету, Українське Богословське Товариство, Наукові Інститути: Симона Петлюри в Парижі; В'ячеслава Липинського в Філадельфії; Маркіяна Шашкевича у Вінніпегу; Українська Асоціація Університетських Професорів; Свято-Софійська Православна Духовна Семінарія в Бавдн-Бруку; Українське Бібліотечне товариство; Українське Термінологічне Товариство; Видавнича Лемківська Фундація [5, с. 91]. За каденцію 1979–1984 рр. вдалося впорядкувати та видати у 1980 р. довідник «Українські поселення», а також провести пленарну конференцію для підготовки до святкування 1000-річчя Хрещення Руси-України [5, с. 92].

На Четвертому Конгресі новим головою Наукової Ради обрали Любомира Винара. За його головування 1985–1988 рр. вдалося провести ряд заходів для злагодженої роботи українських науковців. По-перше, активне листування для вирішення організаційних питань із 17 українськими науковими установами Європи, США, Канади й Австралії. По-друге, регулярне проведення Наукових Конференцій – у 1985 р. в рамках 19-ої Пленарної Сесії Секретаріату СКВУ в Торонто, 1986 р., 1987 р., 1988 р. – в Іллінойському університеті, 1989 р. – загальний науковий з'їзд напередодні відкриття П'ятого Конгресу. На них обговорювали сучасний стан українознавства в західних наукових інституціях та роль українських учених, діяльність Наукової Ради, узгоджували термінологію та періодизацію історії України, після чого постала Комісія термінології для створення та уніфікації понять історії України іноземними мовами [7, с. 284].

У рамках урочистостей до 1000-ліття Хрещення Руси-України за посередництвом центральної надбудови членам Наукової Ради вдалося налагодити співпрацю із Мюнхенським комітетом під керівництвом

ректора УВУ Володимира Янева, а СКВУ виділило для проведення майбутнього заходу 5000 доларів [6, с. 74]. Науковий Конгрес 1000-ліття Хрещення Руси-України пройшов 28 квітня – 2 травня 1988 р. за участі представників 10 країн, на ньому виголосили 38 доповідей, у яких вчені виступили проти фальсифікації історії України, приділяючи велику увагу проблемам релігійного життя України на різних етапах її історичного розвитку [8, с. 206].

Отже, спершу СКВУ постала як політична організація, яка консолідувала українську діаспору, але в подальшому їй вдалося розширити вектори своєї діяльності й охопити наукову царину. Таким чином у 1978 р. постала Наукова Рада СКВУ, в рамках якої об'єдналися провідні наукові осередки української еміграції. Відзначимо, що процес її формування був тривалим з огляду на суперечки в середовищі українських закордонних науковців. За десятиліття функціонування (1978–1988) головам Наукової Ради Я. Падоху та Л. Винару вдалося налагодити місток комунікації між українськими науковими інституціями, розпорошеними у різних куточках світу, провести низку конференцій для обміну думок українських дослідників, долучитися до проведення заходів в рамках відзначення 1000-ліття Хрещення Руси-України, налагодити видавничу справу та започаткувати уніфікацію української наукової термінології.

Бібліографія

1. 1st World Congress of Free Ukrainians : 1967, New York. Part 1 [відео online]. Режим доступу: URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/istoriya/i-congress-wcfu/>
2. Винар Л.-Р. І. На шляху координації наукової діяльності : Наукова рада при СКВУ. *Український історик*. 1987. № 1–4. С. 7–36. 12.
3. Винар Л.-Р. І. Історія Світової Наукової Ради при КУ в документах : вступне слово. *Матеріали до історії Світової Наукової Ради при Світовому Конгресі Українців*. Нью-Йорк ; Торонто ; Острого, 2011. С. 19–25.
4. Звіт Генерального Секретаря СКВУ за 1968–1969 рр. *Другий Світовий Конгрес Вільних Українців. Матеріали* / ред. В. Дідюк. Торонто ; Нью-Йорк ; Лондон, 1986. С. 55–61.
5. Звіт з діяльності Наукової Ради при СКВУ (1979–1983 рр.) *Матеріали до історії Світової Наукової Ради при Світовому Конгресі Українців* / ред. Л. Винар, А. Атаманенко ; упоряд. А. Хеленюк. Нью-Йорк ; Торонто ; Острого, 2011. С. 90–93.
6. Звіт Наукової Ради при СКВУ (від 2 грудня 1983 р. до 24 листопада 1988 р.) // ЦДАГОУ (Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки). Ф. 429. Оп. 1. Спр. 20. Арк. 74.

7. Звіт Наукової Ради при СКВУ. *П'ятий Світовий Конгрес Вільних Українців : матеріали* / ред. В. Верига. Торонто ; Нью-Йорк ; Лондон, 1993. С. 278–290.

8. Недужко Ю. В. Омелян Пріцак та наукове відзначення тисячоліття хрещення Руси-України. *Матеріали Міжнародної наукової конференції пам'яті Омеляна Пріцака «Спадщина Омеляна Пріцака і сучасні гуманітарні науки»*, 28–30 травня 2008 року. Київ, 2008. С. 199–208.

Роман Голій

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ІДЕОЛОГІЧНОГО ТИСКУ НА УКРАЇНСЬКУ СФРАГІСТИКУ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст. (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ІСТОРИКІВ ТА АРХІВІСТІВ У ЛЬВОВІ)

Після Другої світової війни суспільно-гуманітарні науки в Україні перебували у вкрай складному стані, зокрема це стосувалося і спеціальних історичних дисциплін [14, с. 238]. У 1958 р. директор Інституту історії АН УРСР О. Касименко небезпідставно називав цей стан «повним занепадом» [6, с. 222]. Це було спричинено багатьма чинниками: існували об'єктивні повоєнні проблеми, водночас історичні дисципліни в Україні потерпали від подвійного тиску русифікації та марксистської ідеології.

Проте всупереч тоталітарному режиму українським ученим вдалось у той час зберегти й розвинути деякі аспекти спеціальних історичних дисциплін [14, с. 249]. Зокрема, у 1960–1980-х рр. завдяки вітчизняним історикам І. Крип'якевичу, О. Маркевичу, В. Гавриленку, Я. Дашкевичу, І. Сварнику та іншим з'явилися дуже вагомні теоретичні і практичні напрацювання зі сфрагістики.

Чимало зусиль для активізації в Україні дослідницької роботи зі спеціальних історичних дисциплін зробив академік І. Крип'якевич. Певним поштовхом для цього стало заснування у 1961 р. семінару зі спеціальних історичних дисциплін, який проводили впродовж кількох десятиліть у Центральному державному історичному архіві у м. Львові (далі – ЦДІА у Львові) [15].

У своїй статті 1959 р. «Стан і завдання української сфрагістики» академік наголошував на двох важливих напрямках подальшої роботи для розвитку української сфрагістики: 1) складання бібліографічного покажчика зі сфрагістики; 2) підготовка та опублікування повного корпусу печаток України [7, с. 119]. Ці напрями наукової діяльності

зацікавили молодих львівських істориків, які відразу ж розпочали активну дослідницьку роботу.

Перший напрям – складання повної бібліографії української сфрагістики – у майбутньому був реалізований завдяки наполегливій роботі В. Гавриленка. З 1965 р. він працював співробітником Інституту суспільних наук Львівського державного університету ім. І. Франка, а сфрагістикою займався поза планом, під керівництвом І. Крип'якевича. В. Гавриленко ознайомлювався з печатками в ЦДІА у Львові, в кабінеті мистецтв Львівської державної наукової бібліотеки АН УРСР, опрацював усі доступні видання, рукописи, музейні збірки, які стосувалися сфрагістики не лише у Львові, а й у Києві, Ужгороді, Чернівцях, Полтаві, Одесі, Сімферополі, Керчі. Оскільки багато українських пам'яток було вивезено до Росії, то працював і в архівних, бібліотечних і музейних установах Москви і Ленінграду. Брав участь у семінарах і конференціях зі спеціальних історичних дисциплін, опублікував низку статей зі сфрагістики, зокрема з бібліографії цієї галузі знань. У 1971 р., незважаючи на ідеологічні закиди проти самого поняття «українська сфрагістика», було захищено першу в Україні дисертацію зі сфрагістики – працю В. Гавриленка «Історіографія української сфрагістики (дорадянський період)». Відтак у 1977 р. вийшла друком його ж монографія «Українська сфрагістика: Питання предмета та історіографії» [2], також не без перешкод з боку ідеологічно-заангажованих посадовців. З тексту книги було вилучено окремі фрагменти, у яких згадувалися М. Грушевський та українські дослідники з діаспори [3, с. 9–10].

На прикладі видання праць В. Гавриленка чітко видно, як комуністичний диктат намагався обмежити розвиток української сфрагістики. Лише у 1991 р. В. Гавриленко зміг опублікувати перший відчизняний бібліографічний показник публікацій з української сфрагістики, який охоплював дослідження від 1785 р. до 1990 р. (у 2015 р. показник було видано вдруге з доданням праць українських сфрагістів від 1991 р. до 2015 р. [5]).

Про другий напрям розвитку сфрагістики – підготовку до видання корпусу печаток України – І. Крип'якевич зауважував досить докладно ще у 1959 р.: *«В архівах, рукописних відділах бібліотек та ін. потрібно провести систематичну інвентаризацію та фотографування печаток з найдавнішого часу до радянського періоду включно, а також підготувати сфрагістичні публікації з різних періодів та скласти план видання повного корпусу сфрагістичних пам'яток України»* [7, с. 119]. Для здійснення цього задуму, на думку академіка, потрібно було залучити не лише істориків та архівістів, а й працівників інших галузей знань.

Системну роботу над виявленням і обліком печаток розпочав відтак О. Маркевич, працівник ЦДІА у Львові. Він працював в архіві з 1949 р. й одночасно навчався на історичному факультеті Львівського університету ім. І. Франка, який закінчив у 1955 р. У 1956 р. історик очолив реставраційну лабораторію архіву, яка спеціалізувалася на питаннях збереження документів. Водночас О. Маркевич розпочав в архіві систематичне мікрофільмування документів для створення страхового фонду. Поряд із виконанням прямих посадових обов'язків архівіст додатково займався сфрагістикою. Його діяльністю в цій сфері керував згаданий уже І. Крип'якевич [13, с. 375].

Для обліку і наукового опису печаток О. Маркевич розробив спеціальний формуляр. Після затвердження формуляра на методичній нараді ЦДІА у Львові, його роздрукували у багатьох примірниках і роздали працівникам тих відділів, де архівісти під час поточної роботи могли б виявляти печатки на архівних документах [11, с. 30].

У 1964 р. О. Маркевич опублікував приклад заповнення облікової картки [11, с. 29], аби працівники різних установ могли опертися на певний зразок під час обліку печаток у своїх збірках. Він пропонував усім архівним установам України якнайшвидше розпочати облік сфрагістичних пам'яток за формуляром, апробованим в ЦДІА у Львові [11, с. 31]. У тому ж році в іншій своїй статті вчений зазначав: *«Повні публікації сфрагістичних пам'яток можливі лише при участі всіх архівів, музеїв та рукописних відділів бібліотек нашої республіки. Якщо ця робота буде розпочата, через кілька років ми матимемо непогані результати»* [10, с. 247].

Однак сподівання О. Маркевича не справдилися ні в 1960-х рр., ні в наступних десятиліттях. Навпаки, зростання кількості досліджень з української сфрагістики та інших галузей спеціальних історичних дисциплін викликало занепокоєння комуністичної влади. Такі дослідження почали обмежувати в УРСР, особливо якщо їхня тематика стосувалася дорадянського часу. На початку 1970-х рр. в країні знову посилили ідеологічний тиск на історичні українськомовні видання [14, с. 249], штучно гальмували розвиток української археографії [9, с. 211], припинили видання збірника «Історичні джерела та їх використання» [4], який виходив під егідою урядового Архівного управління та Інституту історії АН УРСР.

Але теоретико-методологічна праця О. Маркевича все ж мала певний резонанс серед науковців. Його розробки були зразком для опису печаток аж до кінця ХХ ст. Формуляр О. Маркевича використовували В. Гавриленко [2, с. 21], І. Сварник [12, с. 36], О. Целуйко [14, с. 248] та інші працівники наукових закладів Львова [1].

Працював О. Маркевич в ЦДІА у Львові до кінця 1967 р., а у січні 1968 р. перейшов на роботу до соціологічної лабораторії Львівського університету [8, с. 183]. Можливо, це переведення якось пов'язане зі смертю його наукового керівника І. Крип'якевича у 1967 р. У 1974 р. О. Маркевич знову перейшов працювати до іншої установи – отримав посаду старшого викладача Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка [15, с. 129].

З листування Я. Дашкевича й І. Бутича довідуємося, що О. Маркевич у 1968 р. готував доповідь на тему «Печатки сільських громад України кінця XVIII–XX ст. як історико-культурне джерело» для Третьої республіканської наукової конференції з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін [8, с. 163]. Також після звільнення з архіву історик продовжував працювати над виданням альбому печаток українських міст і сіл, проте альбом так і не було завершено [8, с. 192, 272]. Після 1968 р. науково-дослідницька діяльність О. Маркевича мала спорадичний характер.

Декілька років в ЦДІА у Львові працював відомий археограф і джерелознавець Я. Дашкевич. З січня до червня 1973 р. він був начальником відділу допоміжних історичних дисциплін [13, с. 183], а відтак до 1978 р. мав посаду старшого наукового співробітника [16]. В архіві Я. Дашкевич розробляв експозиційні плани кабінетів допоміжних історичних дисциплін. У контексті сфрагістики особливу увагу історик звертав на князівські знаки та на печатки вірмен України, але про системний облік виявлених в архіві печаток не йшлося.

Фахове опрацювання печаток в ЦДІА у Львові продовжив археограф І. Сварник, який почав працювати в архіві у 1975 р. Історик виконував величезний масив роботи щодо впорядкування і каталогізації давніх актів [13, с. 557] та принагідно опрацьовував печатки, укладаючи власну підручну сфрагістичну картотеку. У картотеці І. Сварника укомплектовано понад дві тисячі карток.

Деякі тогочасні публікації І. Сварника стосуються зберігання та дослідження печаток. Так у статті 1980 р. архівіст порушував кілька важливих питань щодо розвитку сфрагістики в Україні: визначення єдиних норм обліку печаток, запровадження в архівах посади сфрагіста та заснування кабінетів сфрагістики.

Попри тотальний контроль за гуманітарною наукою з боку комуністичного режиму, українські вчені все ж змогли досягти певних здобутків, зокрема у галузі сфрагістики. Дуже вагомі теоретичні і практичні напрацювання з'явилися у цій галузі саме у Львові в 1960–1980-х рр. Так, з ініціативи академіка І. Крип'якевича у ЦДІА у Львові відбувались регулярні засідання семінару з архівознавства та спеціальних історичних дисциплін. Тоді ж з'явилися перші пропозиції

формуляру до опису печаток – картка розроблена архівістом О. Маркевичем. Долаючи ідеологічний тиск було захищено першу в Україні дисертацію зі сфрагістики – працю В. Гавриленка, на основі якої пізніше видано (також не без перешкод) монографію з промовистою назвою «Українська сфрагістика».

Бібліографія

1. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. Ф. 144. Оп. III. Т. 1. Кн. 1.
2. Гавриленко В. О. Українська сфрагістика : Питання предмета та історіографії. Київ : Наук. думка, 1977. 168 с.
3. Гречило А. Наукова діяльність Віталія Гавриленка на ниві сфрагістики. *Гавриленко В. Шлях до сфрагістики /* Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ ; Львів, 2014. С. 5–14.
4. Дмитрієнко М. Ф. «Історичні джерела та їх використання». *Енциклопедія історії України /* НАН України, Інститут історії України; редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Т. 3 : Е–Й. Київ : Наук. думка, 2005. С. 577.
5. Ілюстрований бібліографічний покажчик з української сфрагістики / упоряд. В. О. Гавриленко. Київ : Антиквар, 2015. 232 с.
6. Костриця Н. Ю., Лола О. П. Наукова сесія з питань розвитку гуманітарних наук в Українській РСР. *Український історичний журнал*. 1958. № 5. С. 218–226.
7. Крип'якевич І. П. Стан і завдання української сфрагістики. *Український історичний журнал*. 1959. № 1. С. 115–119.
8. Листування Ярослава Дашкевича та Івана Бутича (1960–1986) / НАН України, Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; упоряд. А. Фелонюк. Львів, 2012. 296 с. (Львівські історичні праці. Джерела. Вип. 3).
9. Маврін О. О. Особливості теорії та методики літописної археографії в УРСР (1970-ті роки). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 211-219. doi: <https://doi.org/10.15407/rksu.25.211>
10. Маркевич О. В. Документальні матеріали ЦДІА УРСР у м. Львові як джерело для вивчення сфрагістики. *Історичні джерела та їх використання*. Київ : Наук. думка, 1964. Вип. 1. С. 233–247.
11. Маркевич О. Виявлення та описання сфрагістичних пам'яток. *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. Київ, 1964. № 5 (67). С. 27–31.
12. Сварник І. І. Умови та способи зберігання підвісних і прикладних печаток. *Архіви України*. 1980. № 4. С. 33–36.

13. Українські архівісти (XIX–XX ст.) : біобібліогр. довід. / Держ. ком. арх. України, Укр. НДІ арх. справи та документознавства ; упоряд.: І. Б. Матяш (кер.) та ін. Київ, 2007. 750 с.

14. Целуйко О. До історії створення і діяльності Музею / кабінету допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2016. Вип. 17. С. 213–250.

15. Целуйко О. Сфрагістика в роботі Теоретичного семінару з джерелознавства та спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін при Центральному державному історичному архіві Української РСР у м. Львові (1961–1981 рр.). *Проблеми гуманітарних наук : Збір. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2023. № 14 (56). С. 125–139. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.14/56.14>

16. Ясь О. В. Дашкевич Ярослав Романович. *Енциклопедія історії України* / НАН України, Інститут історії України ; редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Т. 2 : Г–Д. Київ : Наук. думка, 2004. С. 296.

Роман Дзюбан

РІД ТИШОВНИЦЬКИХ: СЛУЖІННЯ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРИ ТА ОПІР ІМПЕРСЬКИМ ВИКЛИКАМ

Прізвище Тишовницьких, вочевидь, походить від села Тишівниця у Сколівському р-ні Львівської обл., а село дістало назву від гірської річки Тишівниці. Тишівниця впадає до ріки Стрий у північній частині с. Тишівниця. Лев Шанковський у нарисі про історію Стрийщини, згадуючи про с. Тишівницю, називає рід Тишовницьких шляхетським [26, с. 75].

Мешкали Тишовницькі у Синевідську Вижному, в якому є церква, яку 1884 р. посвятив митрополит Сембратович (на побудову якої Р. Тишовницький пожертвував значні кошти [13, с. 3]), а також однокласна школа. Про селян-бойків повідомляє ревізія від 1692 р.: «Тут ці люди займаються різними видами торгівлі, до Угорщини їздючи, і товари по різних ярмарках возячи». Гандлюють вони й тепер виноградом і овочами, а у Львові мають головну садибу [27, с. 744–745].

З Синевідська Вижного й походив Роман Тишовницький, син Гната, батько діди́ча Довголуки Якова Тишовницького. Був він співробітником у народній роботі організатора політичного життя українців на Стрийщині д-ра Євгена Олесницького. Останній згадував: «Був також у стрийськiм повіті один наш власник більшої посілости, а

саме Роман Тишовницький, власник Довголуки. Був це простий селянин, уродженець села Синевідсько Вижне, якого мешканці, так звані синевідські бойки, займалися від непамятних часів торгівлею овочів; людина без освіти, але дуже спритна й метка. Завдяки цьому доробився значного маєтку і купив село Довголука. Діти посилав до шкіл і дав їм добру освіту. Одна донька вийшла заміж за директора школи в Синевідську Вижнім Григорія Іллюка [...]. Була вона незвичайної енергії і визначна патріотка. Вона вела довгі літа в Синевідську уряд громадського писаря і мала в громаді перший голос [...]» [11, с. 275].

Станом на 1888 р. Роман Тишовницький володів у Львові кам'яницею за адресою вул. Мурарська, 14 (конскр. № 173 ¹/₄) (тепер – вул. С. Єфремова). [28, с. 177]. Газета «Діло» згадала про Тишовницьку Сусанну, доньку купця, вочевидь, його доньку, ученицю V класу, яка померла у Львові 3 жовтня, на 13-му році життя [17, с. 3].

У 1896 р. він вже був власником Довголуки, як про це свідчить допис у газеті «Діло» з нагоди відкриття читальні «Просвіти» в Довголуці [5, с. 3].

Згадки на сторінках львівської преси засвідчують його активну громадську позицію. Так, наприклад, на будову Народного Дому в Стрию Роман Тишовницький жертвував 5 корон [9, с. 3].

Згадки про Романа Тишовницького знаходимо в оповіданні «Завернув з дороги» Павла Кирчіва: «Тишовницький «розпочав гандлювати сливками, а нині купив село Довголуку, та ще й з панів посмішкується» [6, с. 149]; а також: «Дідич той, купець, наш щирий чоловік, називається Тишовницький і походить з Синевідска Вижного. У Львові має він багато людей своїх, що провадять його велике купецтво» [6, с. 150]. Аналізуючи це оповідання Євгенія Сявавко пише: «Серед громад, які сприяли розвитку власного підприємництва, він [П. Кирчів] ставить у приклад і громаду села Синевідсько Вижне (тепер Верхнє Синьовидне Сколівського району Львівської області). З цього села вийшов купець, «наш щирий чоловік», як про нього відзиваються люди, Тишовницький, який зосередив довкола себе багато односельців, що зайнялися, поряд з веденням землеробського господарства, і торгівлею: продажем сиру, бринзи, сливок та ін. [...]. До речі, із розповідей синевідчан відомо, що той самий Тишовницький всіляко підтримував своїх односельців, сприяв їх торгівлі не лише на теренах тодішньої Галичини, а й у віддалених містах тогочасної Європи. З вуст старих синевідчан відомо, що багато їхніх односельців у ті часи їздили до Італії й інших країн, привозили звідти і продавали у містечках екзотичні овочі, фрукти. Завдяки цьому промислу діти багатьох селян отримали освіту, доклали зусиль щодо покращення долі своїх

співвітчизників, брали активну участь у національно-визвольних змаганнях новітньої доби» [18, с. 243].

Метрична книга зафіксувала імена Івана [8, арк. 13в., 29 зв., 47 зв.], Теодора [8, арк. 32 зв., 41, 47, 56, 57 зв.] і Якова [8, арк. 34] Тишовницьких, які проживали у селі за різними адресами і в яких у 1866–1869 рр. народжувались, або помирали діти. Сам Роман Тишовницький проживав у селі під 215 номером. Був одружений з Пелагією, донькою Теодора Коваля і Анни Заревич, і в нього 4 жовтня 1866 р. народилася донька Февронія [8, арк. 6]; 27 червня 1869 р. народився син Іван [8, арк. 47 зв.].

Дружина Романа Тишовницького померла 22.09.1903 р. на 58-му році життя [19, с. 3]. 18.04.1905 р. упокоївся і сам Р. Тишовницький [15, с. 3]. Мав брата Олександра, який став батьком майбутнього четаря УГА і письменника Омеляна Михайла Тишовницького.

Цікавими є звістки про знайомство Р. Тишовницького з І. Франком, яке, мабуть, відбулося під час так званої «вандрівки руської молодіжі» у Карпати влітку 1884 р. і яку описав учасник мандрівки Володимир Сіменович: «На слідуючий день запросив до себе вандрівку п. Тишовницький до Синевідська, де з щиро руською сердечністю угощував нашу молодіж аж до четвертої години пополудні. Співам, промовам і тостам не було кінця. Особливе враження на гостинного господаря зробила промова Ів. Франка, котрий, характеризуючи діяльність п. Тишовницького в Синевідську, як організатора торгівельної селянської і інших спілок просвітних, вніс тост за економічне і культурне піднесення нашого народу дорогою розумної спільної, громадської праці» [16, с. 191].

За «Путівником по фондах відділу рукописів Інституту літератури» у Києві, там зберігається лист з 1896 р. до І. Франка від Тишовницького (ім'я не вказане). Вочевидь, це лист від Р. Тишовницького і дець цього року сімейство Франків відпочивало в Довголуці [14, с. 460]. Про поїздки І. Франка до Р. Тишовницького згадували його сини Петро і Тарас. Петро писав: «На вакації ми все кудись їздили: до Завадова (до Дергала), до Голобутова (до Коренця), до Тишівницького [...]» [24, с. 382]. Тарас також пригадував, що на раки вони їздили до п. Тишовницького до с. Довголуки, яких тато ловив руками, а діти вудкою [25, с. 7].

Відомо, що Р. Тишовницький, займаючись торгівлею, добився немалих грошей і в 90-их роках XIX ст. за 90 000 корон купив понад тисячу моргів землі і кільканадцять моргів дубового лісу біля с. Довголуки. Будучи українським патріотом, підтримував українські товариства і організації, став одним із ініціаторів відкриття читальні «Просвіта» у Синевідську [3].

Відомо, що Яків Тишовницький був одружений з Галиною Вояковською (нар. 1868 р.), – донькою пароха с. Богданівка біля Підволочиськи О. Сильвестра, рідного брата Марії Грушевської з Вояковських. Мамою Галини була Євгенія Білинська (донька Антонія і Марії з Мелешкивичів), як про свідчить у спогадах її брат о. Микола Вояковський, свого часу парох у с. Страдч біля Львова [2, с. 95]. Померла Євгенія 9 серпня 1899 р. на 30-му році життя [4, с. 4].

Ще один Яків був представником буковинської гілки Тишовницьких. За випискою з метричної книги греко-католицької церкви Косми і Даміана у Чернівцях про одруження (*Testimonium copulationis*) 22 січня 1914 р. Якова Тишовницького з Геленою Вояковською, донькою Сильвестра та Емілії з дому Дангоффер. Галина народилась у Радівцях (*Radautz*) на Буковині 10 січня 1891 р. і мешкала на час шлюбу у Чернівцях в домі під 72 номером. Відомо, що народився Яків Тишовницький 9 лютого 1871 р. у Синевідську [1].

Роман Тишовницький, син останнього власника с. Довголуки, писав про село: «Між селом а лісами двір, 2100 моргів лісу – власність мого батька Якова Тишовницького. [...]. Церква св. Івана Хрестителя за моєї пам'яті була нова, з дубового дерева, покрита бляхою. Теж і дзвіниця. Парохіян було 940, з латинників, 8 протестантів і 22 жида. Парохія була в Волі Довголуцькій, але священник о. Роман Каленюк, крилошанин, мешкав в Довголуці і доїздив до матірньої церкви в в Волі Довголуцькій і до дочерної в Манастирці. [...]. У 1937–38 рр. польська влада, на основі закону про «Рільну реформу» розпарцелювала ок. 200 моргів землі з маєтку батька Якова Тишовницького між місцеве населення. Населення Довголуки було українське, за винятком одної польської родини, 5 німецьких і 5 жидівських. Німці і жида були зукраїнізовані. [...]. В часі першої большевицької окупації, 1939, большевики арештували і замордували батька, дідича Якова Тишовницького». [...]. Так пропав в тюрмі мій батько Яків Тишовницький, – пропав разом зі сотками інших жертв сталінського терору. Я, а децю пізніше мати і брат дісталися на захід до «Губернії». По зайняттю німцями Галичини, в 1944 році, я вернувся знова до Стрийщини. Був знова у нашій Довголуці, але дуже коротко. Це не був уже «Двір Довголука». Усі великі земські маєтки за часів німецької окупації були удержавлені. Двір був знищений, з деяких господарських будинків бляха була здерта з дахів, живий і мертвий інвентар майже не існував» [22, с. 544–545]. У переліку замордованих людей зі Стрийщини, яких упізнали рідні під час перепоховання 3 липня 1941 р. у Стрию під 22 номером знаходимо прізвище Якова Тишовницького [7, с. 76, 78]. Після смерті о. Адама Каленюка у 1920 р. син Роман зайняв його парафії в селах Довголука, Воля Довголуцька та Монастирець

Стрийського повіту. Землевласника Якова Тишовницького відвідували І. Франко, М. Грушевський, Є. Калитовський. Завдяки дружбі зі ще одним завзятим мисливцем Яковом Тишовницьким о. Роману вдалося збудувати в селі церкву. Іменем «Яків» названо дзвін на церковній дзвіниці. За о. Романа постав храм і в селі Воля Довголуцька. Ці церкви розписав Антін Манастирський [10].

Цікавою постаттю був згаданий Омелян Михайло Тишовницький (21.02.1899 – 26.10.1995) син Олександра. Родом з с. Гута Боянівська пов. Ниско. Мати Емілія з дому Дангофер походила з роду німецьких колоністів. Батько Олександр, як і дід Гнат Тишовницький були уродженцями Синевідська Вижнього [20, с. 6]. Роман Тишовницький, син останнього власника Довголуки, наводячи дані про це село, відзначав: «В Довголуці виріс інж[енер] Омелян Михайло Тишовницький, стрієчний брат мого батька, б[увший] чотар УГА, 11-го гарматного полку» [21, с. 542]. Був активним пластуном [12, с. 408]. Ходив ще до українських гімназій у Відні і Львові, закінчив австрійську артилерійську школу в Братиславі, воював на італійському фронті, був нагороджений бронзовою медаллю хоробрості і військовим хрестом Карла. Після розвалу Австро-Угорської імперії у листопаді 1918 р. зголосився до УГА, був четарем запасного гарматного полку у Стрию, де вишколював на артилеристів новобранців. Від січня 1919 р. брав участь в боях проти поляків під Крукеничами, Мостиськами, Гусаковом і Перемишлем. Брав участь у боях проти поляків під час відступу з-під Перемишля до Збруча і в Чортківській офензиві у червні 1919 р., потім – з червоними московитами під Жмеринкою, а в серпні 1919 р. під Вапняркою. Восени цього ж року був призначений для охорони Євгена Петрушевича у Кам'янці на Поділлі аж до виїзду диктатора з України. Перебував з цілою УГА у т. зв. Чотирикутнику смерті, а навесні 1920 р. його призначили амуніційним референтом в оперативному штабі колишнього Третього корпусу УГА на фронті проти поляків. В кінці квітня в Ялтушкові з цілим штабом попав до польського полону, де через Проскурів і Львів з цілою УГА потрапив до табору полонених в Тухолі на польському Помор'ю [20, с. 6]. Він згадується у списку: «Українські старшини в таборі на Ялівці [у Львові]. Список з дня 8 мая 1920 р.» [23, с. 2]. Збереглася світлина з цього табору від 26 вересня 1920 р., на якій поруч старшин і підхорунжих 11 Стрийського гарматного полку УГА [26, с. 175]. У жовтні 1920 р. втік з табору і через Німеччину добрався до Збірної станиці УГА в Ліберці (Чехія). 1925 р. здобув фах інженера у Високій гірничій Академії у чеському м. Пшібрамі. До Другої світової війни працював на Помор'ю і Познанщині. За німців у 1939–1941 рр. – інженер у Яслі і Кракові; мобілізований до німецької армії як перекладач. У вересні 1941 р.

звільнився з армії, працював до 1944 р. у Львові у власному інженерному бюро. Переїхав до Кракова, а звідти до Німеччини і працював інженером коло Дрездена, тоді у м. Пльохінген біля Штутгарта, де навесні 1945 р. дочекався американської армії. Служив у ній недовго як перекладач. До США прибув 1-го вересня 1945 р. Працював продавцем у Нью-Йорку і Маямі Біч на Флориді. У 1948–1953 рр. працював інженером, проживав у Лос-Анджелесі, де видав кілька книжок, серед яких книгою спогадів «Мої пам'ятки» ми користуємося.

Бібліографія

1. Виписка з метричної книги одружень церкви Косми і Даміана, (том V), м. Чернівці, 1914 р. *Фонди Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові*. 1 арк.
2. Вояковський Н., о. «А те, що минуло...». Настрoєві картини, спомини і новелі. Бруклін, 1971. 136 с.
3. Гаврилів О. Дещо про двох славних бойків : мудрого та багатого. URL: https://hal-zoria.io.ua/s208793/deshcho_pro_dvoh_slavni_h_boykiv_mudrogo_ta_bagatogo (дата звернення: 18.08.2018).
4. «– Євгенія зъ Билиньскихъ Вояковска...» *Дѣло*. 1899. 2(14) серпня. (чис. 171).
5. «– Зо Стрийщини пишуть нам:...» *Дѣло*. 1896. 3(15) черв. (чис. 123).
6. Кирчів П. Образки з галицьких буднів. Львів : Тріада плюс, 2015. 393 с. : іл.
7. Мандрик М. Стрийська Бастилія. Історія тюрми в місті Стрию. Львів : Каменярь, 2005. 205 с.: іл.
8. Метрична книга с. Синевідсько Вижнє, повіт Сколе, за 1866–1869 рр., копії // *ЦДІАЛ*. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 5064. 57 арк.
9. «– На будову Народного Дому в Стрию жертвували дальше: ...». *Дѣло*. 1900. 8(21) черв. (чис. 128).
10. Овсяник Ю. Священик в підпіллі. Пам'яті о. Романа Каленюка. URL: <https://zbruc.eu/node/79415> (дата звернення: 20.03.2023).
11. Олесницький Є. Сторінки з мого життя [упоряд.: М. М. Мудрий, Б. О. Савчик]. Львів : Медицина і право, 2011. 430 [1] с. : іл.
12. Падох Я. Стрийський пласт. Нарис історії. *Стрийщина : історично-мемуарний збірник Стрийщини, Скільщини, Болахівщини, Долинищини, Рожнітівщини, Журавенщини, Жидачівщини і Миколаївщини*. (далі: *Стрийщина...*). Т. 1. С. 404-531.
13. «– Похвальні грамоти уділив митрополичій ординаріят:...». *Дѣло*. 1884. 20 груд. (1 січ. 1885) (чис. 146).

14. Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури. Київ, 1999. 864 с.
15. «– Роман Тишовницький, властитель більшої посілости...». Діло. 1905. 7 (20) цвіт. (чис. 79).
16. Сіменович В. Вандрівка руської молодіжі. 3-тя кореспонденція в газеті «Діло». Коломия, д[ня] 7 серпня 1884 р. *Подорожі в українські Карпати* : збірник. Львів : Каменярь, 1993. С. 187-198.
17. «Сузанна Тишовницка, донька купця, ...» *Діло*. 1890. 22 верес. (4 жовт.) (чис. 214).
18. Сявавко Є. Ще одне малознане ім'я. *Народознавчі зошити*. Львів. 2016. № 1 (127). С. 241-247.
19. «Тишовницкая Н.». *Галичанинъ*. Львів. 1903. 18 сент. (1 окт.) (чис. 210).
20. Тишовницький О. Мої пам'ятки. Фрагменти спогадів, статті, промови, листи, документи, світлини тощо. Львів Анхелес, 1974. 518 с.
21. Тишовницький Р. Довголука. *Стрийщина...* Нью Йорк ; Торонто ; Париж ; Сідней : 1990. Т. 2. С. 540-542.
22. Тишовницький Р. Осінь, 1939 (Спомин про Довголуку). *Стрийщина...* Нью Йорк ; Торонто ; Париж ; Сідней : 1990. Т. 2. С. 542-545.
23. «Українські старшини...» *Вперед*. 1920. 11 мая (чис. 108).
24. Франко П. Іван Франко зблизька. *Іван Франко у спогадах сучасників* / [упоряд.: О. І. Дей та Н. П. Корнієнко]. Львів, 1956. 592 [3] с., [14] арк. портр., фотоіл.
25. Франко Т. Іван Франко і спорт. *Світ*. Львів. 1927. 25 квіт. (чис. 8).
26. Шанковський Л. Нарис історії Стрийщини. *Стрийщина...* Нью Йорк ; Торонто ; Париж ; Сідней : 1990. Т. 1. С. 69-192.
27. Lu. Dz. [Dzieduszycki Ludwik]. Synowódzko. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Warszawa, 1890. Т. 11. S. 744-745.
28. Skorowidz król. stoł. miasta Lwowa [...]. Lwów, 1889. 247 s.

Сидір Кіраль

ОЛЕНА ПЧІЛКА В ЛИСТУВАННІ АНДРІЯ ЧЕРНИШОВА З МАРІЄЮ ДЕРКАЧ У КОНТЕКСТІ ПЧІЛКОЗНАВСТВА 50–70-х рр. XX ст.

Про літературознавця, критика, перекладача, члена Спілки письменників України Андрія Федоровича Чернишова (1920–1991) широкий загальний знає мало, а відтак він упродовж життя активно

працював на ниві українського літературознавства, листувався зі знайомими письменниками, вченими, спонукав письменників, представників старшого покоління, друзів, знайомих, не знищених радянською владою, до написання спогадів, збирав архівні матеріали, досліджував українсько-чеські та словацькі літературні контакти. Саме завдяки А. Чернишову збереглася творча спадщина видатного поета В. Свідзінського. Харківський літератор полишив низку цікавих, багатих на фактаж статей та розвідок про Олену Пчілку, Лесю Українку, М. Коцюбинського, В. Мисика, К. Гордієнка, І. Виргана, І. Дніпровського, Зінаїду Тулуб та ін.

Свій трудовий шлях А. Чернишов розпочав вчителем української мови та літератури у с. Чутове на Полтавщині, згодом перебрався до Харкова, де обіймав різні посади, а згодом працював заступником головного редактора журналу «Прапор» (нині «Березіль»). На жаль, як і слід було очікувати, у роки переслідування національно свідомої інтелігенції був звинувачений у націоналізмі, виключений із лав комуністичної партії, а в результаті безробіття, заборона друку. Довелося, як поминає його вірна колега з Харківської бібліотеки ім. В. Короленка Тетяна Шерстюк, працювати поштарем (розносив телеграми) [9, с. 3].

Особливий інтерес становить епістолярна спадщина А. Чернишова, зокрема тих адресатів, які вивчали життя і творчість Лесі Українки та Олени Пчілки, насамперед листи Марії Деркач, акад. О. Білецького, письменників Г. Лазаревського та К. Граната. Він листувався також із тими, хто знав цих двох видатних українок ще за їх життя – грузином Нестором Гамбарашвілі та вчителькою з Гадяча Антоніною Макаровою. Збереглися також і листи Юрія Косача (небожа Лесі Українки) до А. Чернишова.

Листи А. Чернишова до М. Деркач зберігаються у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України [2]. На жаль, виявити листи-відповіді адресатки харківського критика не вдалося, отож всебічно охарактеризувати окремі захопливі епістолярні сюжети з приводу пошуків А. Чернишовим матеріалів про Олену Пчілку та Лесю Українку ще не можна. Щодо листів М. Деркач, то є підстави гадати, що адресант повернув їх своїй адресатці, а оскільки багатий архів вченої на стадії опрацювання, то, сподіваємося, що серед матеріалів її архіву віднайдуться й ці листи.

Епістолярний діалог Андрія Чернишова та Марії Деркач тривав 26 років і припадає на 1945–1971 рр. Виявлено 64 листи та поштові листівки. Ініціював знайомство А. Чернишов. Зацікавившись життям і творчістю Олени Пчілки, розпочав пошуки архівних джерел, зокрема в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка, де роздобув адресу на той час

львівської дослідниці. Уже перший лист від 20 грудня 1945 р. свідчить, що постаттю Олени Пчілки А. Чернишов цікавився вже довгий час, адже висловлені в листі прохання стосувалися тих питань, які б «проливали світло» на «ідеологію» письменниці, на «зрозуміння її творчості та літературних зав'язків з найвидатнішими діячами укр[аїнської] літератури», на її оцінки творів «визначніших» наших письменників, а також «діячів російської літератури». Варто звернути увагу на цікаву примітку адресанта: «...щодо останніх – то позитивного характеру, звичайно», мабуть знав і про негативні відгуки Олени Пчілки. І таким надійним джерелом у цьому аспекті вважав листи письменниці. Окрім цього, за посередництва львівської адресатки намагався розшукати тих, хто ще пам'ятав Олену Пчілку, деякі її твори, прагнучи довідатися про долю сестер Лесі Українки – «чи живі» І. П. Косач та О. П. Косач-Кривинюк.

Відповідь не забарилась, і вже 28 січня 1946 р. А. Чернишов дякує за листа, який порадував тим, що й М. Деркач мала намір досліджувати творчість Олени Пчілки. Отож в її особі знайшов «чудового консультанта». Зміст відповіді А. Чернишова свідчить, що М. Деркач інформувала полтавського вчителя про долю сестер Лесі Українки, хоча невідомо, чи знала вже про смерть Ольги Косач-Кривинюк, яка сталася 11 листопада 1945 р. в Аугсбурзі, і чи повідомила про це своєму адресатові. Пост-скриптом до листа дає підстави твердити, що інформація М. Деркач була неповною, отож просив сповістити, який «характер мало співробітництво О. П. Косач-Кривинюк у львівському часописі, що виходив під час окупації¹, і взагалі, напишіть докладніше про їх життя у Львові, коли вони (сестри Л[есі] У[країнки]) туди прибули і т. д., і т. п.». Слід гадати, що М. Деркач задовольнила закономірну цікавість А. Чернишова, бо, скажімо, у рецензії на збірку «Неопубліковані твори» Лесі Українки він пише про таке: «В 1944 році сестри Лесі Українки Ольга Петрівна Косач-Кривинюк та Ізидора Петрівна Борисова, вигнані гітлерівцями з Києва, страшно бідували у Львові. [...] Старенькі сестри нашої поетеси, не маючи ніяких засобів до існування у Львові, змушені були виїхати до родички в Прагу. Але в Ольги Петрівни був неоцінімий скарб – неопубліковані рукописи Лесі Українки. Львівський літературознавець Марія Деркач умовила Лесину сестру залишити рукописи» [3, с. 71].

У листах А. Чернишова простежуємо тернистий шлях повернення імені Олени Пчілки українському читачеві. Як уже згадувалося, цю працю дослідник розпочав ще на початку 40-х рр., однак лише на

¹ Йдеться про газету «Наші дні», на її сторінках у 1942–1944 рр. із подачі Ольги Косач-Кривинюк було вперше опубліковано такі твори Лесі Українки: «Мріє не зрадь», «Мої любі, до мене ходіть! я сама...», «Хто вам сказав, що я слабка».

початку 70-х рр. у київському видавництві «Дніпро» побачили світ твори Олени Пчілки, які упорядкував А. Чернишов, зі вступною статтею аж двох (для більшої ваги та перестраховки) поважних вчених – Є. Шабліовського та О. Ставицького [4]. Перед тим у 1969 р. побачила світ єдина книжка А. Чернишова із символічною назвою «Невмирущі» [5], яка привернула увагу читачів, критиків (опубліковано понад 20 рецензій). Саме тут під прикриттям класиків марксизму-ленінізму та М. Горького чи не вперше після усіляких заборон на згадку імені Олени Пчілки автор подав розлогий розділ про її життя й творчість.

Зібрані матеріали про життя і творчість Олени Пчілки, у тому числі тих осіб, хто знав її особисто, як скажімо Нестор Гамбарашвілі, Антоніна Макарова, давали підставу об'єктивно поцінувати заслуги матері Лесі Українки перед Україною. А. Чернишов справедливо вважав, що Пчілка напрочуд «багатогранна діячка, яких мало в нашій історії», бо, приміром, на окреме дослідження «заслугує її перекладацька робота, її практична літературна участь в справі Всеслов'янського єднання», «великі заслуги її в розвитку літературної мови укр[аїнської]». Його обурював і той прикрий факт, що всякого штибу «обмежені службісти, шкурники й кар'єристи» (іменував їх «пчілкофобами») «перекреслюють всю діяльність Олени Пчілки – людини, що не шкодувала ні сил, ні коштів для справи розвитку української культури, постійно гнобленої російським царизмом» (лист від 18 серпня 1958 р.). Дослідника гнітило й те, що деякі автори безсоромно «виривали» «висловлювання з історичних умов» та свідомо паплюжили Олену Пчілку, а тому здавалось, що «нібито її діяльність проходила в радянську епоху» (як не прикро, але такі з'явиська мали місце зовсім недавно і в незалежній Україні).

Аби об'єктивно оцінити діяльність талановитої письменниці, непересічної громадсько-культурної діячки, наголошував А. Чернишов, «Пчілку треба зрозуміти» і «лише тоді стане ясною її трагедія». Тут доречно пригадати міркування відомого лесеукраїнознавця І. Денисюка, який ув одній зі своїх праць влучно зауважив: «Мати, яка дала світовій культурі Лесю Українку, могла б увійти в історію, не написавши жодного рядка. Олена Пчілка належала до тих характерних особистостей, про які марила у своєму емансипаційному кодексі Ольга Кобилянська: до жінок, котрі в розвою нашої суспільності беруть участь «видимими акціями» [виділення наше. – С. К.] [1, т. 1, кн. 2, с. 50]. Олену Пчілку, першу жінку-академіка, І. Денисюк також вважав «великою характерницею» та «першою українською жінкою-журналісткою» [1, т. 1, кн. 1, с. 166–167].

М. Деркач мала свій погляд на діяльність Олени Пчілки, зокрема критично оцінювала її поетичний доробок, із чим не погоджувався

харківський адресант, справедливо вважаючи, що «далебі, у неї є поезії, що ніяк не гірші, ніж у Старицького». Отож А. Чернишов намагався схилити свою львівську адресатку до думки, що при «всіх своїх характерних хибах та ідеологічних хворобах [мабуть, про це й писала М. Деркач. – С. К.]», Олена Пчілка «заслужила на добру згадку нашого народу. Перекреслення всієї її діяльності – явище хворобливе і – я певний – тимчасове». Зауважимо, що слобожанський літературознавець був у цьому плані більш прозорливим, бо, скажімо, 2025 року побачило світ перше в історії нашої культури багатотомне видання повного доробку Олени Пчілки у 12 томах, підготовлене науковцями Волинського національного університету імені Лесі Українки. Як бачимо, ця несправедлива «тимчасовість» щодо Олени Пчілки тривала, на жаль, понад 70 років, аби це видатне ім'я було назавжди повернуте в канони українського культурного простору.

А. Чернишов високо оцінив статтю М. Деркач із нагоди 80-річчя від дня народження Олени Пчілки, опубліковану 1929 р., яку авторка надіслала своєму колезі у березні 1957 р.: «Стаття Ваша становить для мене величезний інтерес. Ви, здається, перша дали такий огляд життя й творчості славетної української діячки і Ви перша (і єдина) відзначили 80-річчя з дня народження її. Цікаво, чи була відома Ваша стаття самій Олені Пчілці?»². Чи знала про цю публікацію Олена Пчілка, встановити, на жаль, не вдалося через відсутність листа-відповіді М. Деркач. А. Чернишов із гіркотою писав, що про сторіччя від дня народження Олени Пчілки 17 липня 1959 р. ніхто з літераторів та науковців не відгукнувся хоч би невеличкою заміткою в «Літературній газеті» або львівській «Вільній Україні». Водночас він добре розумів, що в радянські часи «це робити важко, маючи на увазі суперечності в ідеології письменниці». А ця «суперечність» виявлялася в тому, що офіційна критика вважала Олену Пчілку представницею «націоналістичного табору», який не «сприйняв» більшовицьку владу, приписувала їй те, що та нібито люто «ненавиділа росіян взагалі». А. Чернишов категорично не поділяв таких думок, вважав, що «діяльність Олени Пчілки загалом «розвивалася в загальнодемократичному руслі, хоч і не без серйозних відхилень і помилок», а «гострі висловлювання» проти «московського впливу» розцінював як протест проти «русифікаторського натиску» очільників Російської імперії (на жаль, помилково).

Мав слушність А. Чернишов, коли твердив, що Олена Пчілка не «боялася російської мови» й дала Лесі Українці знання з цієї мови не

² Йдеться про статтю М. Деркач «Ольга з Драгоманових Косачева (Олена Пчілка)», опубл. у часописі «Нова хата: журнал для плекання домашньої культури» (1929. Ч. 8/9. С. 1–3) під дівочим прізвищем Фуртак.

гірші, а ще й кращі, ніж у тодішніх гімназіях. Її, як свідому українку та люблячу матір, бентежив, насамперед, небезпідставно акцентує літературознавець, «згубний шовіністично-русифікаторський вплив школи, яка російською мовою вчила ненавидіти мову рідну [виділення наше. – С. К.]». Отож, зізнається А. Чернишов, його «злість брала, що стільки тупоумства й жалюгідного кар'єризму виявили деякі наші «вчені». Та тепер я заспокоївся хоч – трохи спростував їх антинаукові нісенітниці» (лист від 26 грудня 1956 р.).

Згадка про «антинаукові нісенітниці» стосується полемічного виступу А. Чернишова «Проти вульгаризаторського спрощенства та схематизму» [7], у якому автор докладно висвітлює взаємини Лесі Українки та Олени Пчілки. А. Чернишов негативно оцінював «підгонку фактів» до наперед заданої схеми, що спотворювала історичну правду, адже в деяких статтях О. Бабишкіна, О. Дейча, В. Курашової мовилося про Олену Пчілку як про «самовладну, деспотичну особу, з якою приховано і одверто ворогувала Леся Українка».

В одному із листів М. Деркач висловила ідею, аби А. Чернишов уклав збірку творів Олени Пчілки, на що той відреагував схвально і в листі від 26 грудня 1956 р. повідомляв: «Ваша ідея – укласти збірку вибраних творів Олени Пчілки – чудова. Та я не можу реалізувати цю думку: для цього, мабуть, необхідне вчене звання, а я його не маю і не прагну мати». Все ж таки А. Чернишов звернувся з такою пропозицією до керівництва Держлітвидаву України, яке на початку наступного року прохало надіслати проспект однотомника. Лист від 15 липня 1957 р. свідчить, що його побоювання були марні, бо «техніку такої роботи» опанував швидко й уклав договір із Держлітвидавом України про видання у 1958 р. однотомника «полум'яної патріотки». М. Деркач радо консультувала А. Чернишова в його роботі, зокрема підготувала переклад із польської та встановила автора поетичних рядків, які Олена Пчілка взяла за епіграф до оповідання «За правдою».

Редактором однотомника призначили головного редактора видавництва Р. Чумака. Згідно з договором А. Чернишов вчасно подав рукопис збірки у видавництво, однак справа з її друком затягнулася на роки, оскільки рецензент, науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Шевченка М. Д. Бернштейн, із сумом писав упорядник збірки, «забракуював мою концепцію ідейно-творчого шляху» Олени Пчілки, а переробляти свою працю автор не захотів.

У вступній статті А. Чернишов, як писав М. Деркач 18 серпня 1958 р., не міг оминати взаємин матері й дочки, оскільки «нині обертається величезна кількість книжок і статей, де ці взаємини показані вульгарно, спрощено, а, отже, й неправдиво». Слід зауважити, що А. Чернишов прагнув, аби вступну статтю прочитала М. Деркач, та

водночас щиро писав і про те, що не погоджується з нею в тому, нібито «Леся вела боротьбу з «пережитками» в родині». А. Чернишов, глибоко занурившись в це питання, доходить цілком слушних висновків, що «делікатність» Лесі Українки та її щира «любов до матері не дозволяла їй вести боротьбу з поглядами й порядками матері», а окрім того, «Леся критично думала не тільки про матір, але й про її близьких друзів-демократів Лисенка та Старицького. Даремно Пчілку намагалися відгородити від них «китайським» муром». Мав цілковиту підставу А. Чернишов і в тому, коли твердив, що «тогочасні суспільно-політичні умови диктували багато спільних поглядів та інтересів» дочки та матері, та й «взагалі в естетиці Лесі Українки, коли розглядати її об'єктивно, можна знайти багато спільного з естетичними поглядами матері». Отож резонним видається і його висновок, що «звичайно, передовий світогляд дочки підніс на вищий ідейний ступінь її творчість».

А. Чернишов не побоювся застерегти й М. Деркач від того, аби й вона у своєму «Літописі» не писала «антинаукові нісенітниці про Ол[ену] Пчілку. Якщо це треба робити, то краще не згадуйте Пчілку зовсім, як це вірно зробив О. І. Білецький у своїй передмові до I тому п'ятитомника» (лист від 20.X.1954 р.). Мовлячи про «антинаукові вигадки», мав на увазі редакторів, які могли нав'язати М. Деркач такі вигадки. Львівська дослідниця категорично заявила, що Олені Пчілці далеко до Лесі Українки. А. Чернишов не спростовує її думки, оскільки вважав, що це «ясно і суперечкам не підлягає», не заперечував і те, що їхні погляди «в деякому відношенні [...] розбігалися». Він також визнавав, що про це слід писати, але «об'єктивно, з глибоким розумінням справи, не відриваючи фактів (і не перекручуючи їх) від історичних умов, у яких ці факти мали місце».

А. Чернишов неодноразово згадує у листах про роботу М. Деркач над «Літописом життя і творчості Лесі Українки», який вона так і не підготувала до друку. Отож Олена Пчілка та Леся Українка залишалися упродовж життя в літературознавчому біноклі А. Чернишова, крізь який він прискіпливо розглядав появу нових праць про двох видатних українських письменниць, а з роками, як бачимо, мав мужність переглянути й свої ранні ідейні міркування та оцінки творів Олени Пчілки та Лесі Українки. А. Чернишов різко негативно відізвався про повість О. Дейча «Ломикамін» («От де торжество обывательської люти й антиісторичних вигадок!»), присвячену Лесі Українці. Його обурювало й те, що ця «блюзнірська писанина вийшла за редакцією М. Рильського й розхвалена авторитетним поетом у його передмові до повісті», у якій Олена Пчілка – «жахливий деспот, ультра-жандарм у спідниці!» (лист від 17 грудня 1962 р.).

А. Чернишов не змовчав, коли побачила світ книжка І. Куликова «Леся Українка – видатний український мислитель-революціонер» (Харків, 1962), й опублікував досить різку рецензію [8]. Чи, скажімо, він критикував і деякі публікації дослідниці Л. Міщенко, зокрема її характеристику творчого доробку Олени Пчілки.

Справедливим був докір А. Чернишова, адресований київським біографам Лесі Українки, які «своєю честолобною затятістю спричинили чимало шкоди не тільки українознавству, але й вивченню Олени Пчілки» через «поширення вигадок» про неї (лист від 8 жовтня 1963 р.). Він вітав вихід у світ «Спогадів про Лесю Українку» (Київ, 1963) [6] в упорядкуванні та зі вступною статтею А. Костенка насамперед як важливе документальне джерело, бо всі видумки у працях О. Бабишкіна, О. Дейча, В. Курашової та ін. «капітулюватимуть перед потугою історичної правди». Саме така правда, вважав А. Чернишов, дасть змогу «витерти з образу Олени Пчілки весь бруд обивательсько-кар'єристичних наклепів», бо вона, Олена Пчілка, насправді належить до пантеону видатних діячів української літератури й культури. Отож можемо стверджувати, що листування Андрія Чернишова з Марією Деркач щедre й на інші цікаві факти, що потребують уважного вивчення і які збагатять наші знання про життя та творчу спадщину видатних дочок України – Лесі Українки та Олени Пчілки.

Бібліографія

1. Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн. Львів, 2005. Т. 1. Кн. 1. 432 с. ; Кн. 2. 440 с.
2. Листи А. Чернишова до Марії Деркач / Відділ рукописів Львів. нац. наук. б-ки України ім. В. Стефаника. Ф. 259 (Деркач М.). Оп. 1. Спр. 539. – Надалі в тексті вказуємо дату та рік листа.
3. Молодистий А. [Чернишов А.]. Відкопаний скарб. *Радянський Львів*. 1948. № 3. С. 71–74.
4. Пчілка Олена. Твори / [упорядкув., підгот. текстів та прим. А. Ф. Чернишова ; вступ. ст. Є. С. Шабліовського та О. Ф. Ставицького, с. 3–26 ; портр. роботи худож. В. С. Кравченка]. Київ : Дніпро, 1971. 463 с.
5. Чернишов А. Невмирущі : статті та розвідки. Харків : Прапор, 1970. 244 с.
6. Чернишов А. Нержавіюча зброя. *Прапор*. 1963. № 7. С. 88–92.
7. Чернишов А. Проти вульгаризаторського спрощенства та схематизму. *Вітчизна*. 1956. № 11. С. 152–164.
8. Чернишов А. Старі вади нового дослідження *Жовтень*. 1964. № 8. С. 123–127.

9. Шерстюк Т. Незабутній (Спогади про літературознавця А. Ф. Чернишова). Харків : ХДНБ, 2014. 3 с.

Софія Когут

ВІЗІЯ УКРАЇНСЬКИХ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ЗМАГАНЬ У ЛИСТАХ М. РУДНИЦЬКОГО ДО І. ПЕТРУШЕВИЧА

Мова про листування дуже непересічних осіб – письменників, громадських діячів. Листи ці зберігаються в архіві І. Петрушевича (Архів та Бібліотека Інституту Гувера Стенфордського університету в США) [4].

Іван Петрушевич (1875–1950) – український письменник, сценарист, перекладач, громадський і культурний діяч. Брав участь у діяльності кооперативних установ Галичини, Англії, Канади, представляв Галичину на міжнародних кооперативних конгресах. У 1913 р. емігрував у Канаду. У 1920–1923 рр. співпрацював з дипломатичними місіями УНР. З 1925 р. жив у США, працював сценаристом у Голлівуді.

Михайло Рудницький (1889–1975) – український літературознавець, письменник, поет, перекладач. Доктор філософії, дійсний член НТШ. У 1915–1918 рр. – вчитель, доцент Українського народного університету Св. Володимира у Києві. У грудні 1918 р. виїхав до Парижа. З 29.03.1919 р. – секретар дипломатичної місії УНР в Парижі. У листопаді 1920 – серпні 1921 р. проживав у Лондоні, потім повернувся до Парижа, у 1922 р. – до Львова.

Михайло Рудницький та Іван Петрушевич познайомились під час роботи в українській делегації на Мирній конференції в Парижі у 1919 р. Обидва були секретарями делегації, хоча майже не працювали одночасно: І. Петрушевич згодом став секретарем представництва ЗУНР у Лондоні.

Доля їх надто швидко розвела: І. Петрушевич виїхав з Парижа до Лондона, згодом до Канади, зрештою, опинився в США. М. Рудницький натомість після його від'їзду деякий час ще працював секретарем дипломатичної місії в Парижі, згодом, одружившись, якийсь час жив у Ментоні на півдні Франції, згодом у Лондоні.

Роман Сирота у контексті дослідження історії україністики у Великобританії [2] говорить про ще одну сторінку стосунків Петрушевича і Рудницького. Йдеться про епізод, коли Петрушевич намагався просувати кандидатуру М. Рудницького на посаду викладача Оксфордської Школи слов'янських мов і східноєвропейських студій. Рудницький мав викладати там російську мову та літературу та

сподівався згодом запровадити там також україністику. З цією метою Петрушевич звертався з листами-рекомендаціями до чільного британського експерта з питань Східної Галичини Люїса Нем'єра та громадсько-політичного діяча і викладача цієї школи Роберта Вільяма Сітон-Вотсона. Через фінансову кризу у тогочасній Великобританії, а також через політичні причини з цього задуму нічого не вийшло, тож Рудницький змушений був повернутись до Львова.

Листування Рудницького і Петрушевича обмежене часовим проміжком у 4 роки. Судячи з того, що Петрушевич листи Рудницького зберіг у своєму архіві – він їхню дружбу і ці листи цінував. Гадаю, листами Петрушевича Рудницький дорожив не менше. Проте листів І. Петрушевича, як, зрештою, багатьох листів від адресатів міжвоєнного періоду в архіві Рудницького не збереглося. Можливо, він сам їх знищив, остерігаючись переслідувань радянської влади, якщо не в 1939 р., то в 1947 р. – під час нагінок на т. зв. «школу Грушевського», до якої якимсь дивом зарахували і філолога Рудницького. У кожному разі, наразі відома збережена архівна епістолярія Рудницького міжвоєнного періоду доволі нечисленна.

Повертаючись до теми моєї доповіді, зауважу, що листи Рудницького до Петрушевича дуже насичені – як інформаційно, так і емоційно. Між ними були приятельські стосунки. Обидва мали подібні характери і уподобання – підприємливі, відкриті, енергійні, з літературними амбіціями і добрим смаком, при тому з широким світоглядом і культурними уподобаннями. Молодший на 14 років Рудницький сприймав Петрушевича як свого роду наставника у багатьох справах – від політичних і світоглядних – до життєвих, а навіть побутових. Скажімо, в листах Рудницького постійно виникають питання фінансові: прохання про поради у справі вкладення та переказів грошей. Є там багато відвертих признань приватного характеру: Рудницький описував старшому товаришу свої амурні пригоди. Обидва мали схоже почуття гумору – їм була близька насмішувата іронія, часом гострі саркастичні зауваження, самоіронія, дружнє кепкування. Обидва любили життя, знали смак доброї їжі, випивки, говорили з однаковим інтересом про живопис, вино і жіночу красу.

Історико-політичну складову архівних документів дипломатичної місії в Парижі, які стосувались Рудницького, аналізував Ілля Чедолума у своїй монографії «Дилеми українського Мефістофеля» [3]. Серед іншого, дослідник згадує про деякі цікаві документи, які зараз зберігаються в ЦДАВО (Ф. 3603), зокрема, про написаний спільно Петрушевичем і Рудницьким так званий Меморандум (ЦДАВО. Ф. 3603. Оп. 1. Спр. 6: Меморандум від 25 червня 1919 р. Арк. 19–22), у

якому йшлося про катастрофічну ситуацію української культурної дипломатії та репрезентації української культури в Європі та висувалося пропозицію пропагувати українську культуру всіми можливими способами – від перекладів української літератури західноєвропейськими мовами до публікацій у пресі. Однією з пропозицій було видавати коштами українського уряду часопис французькою мовою з публікаціями популярного характеру.

М. Рудницький, спершу з ентузіазмом включившись у роботу делегації (він був секретарем, а фактично – правою рукою графа Михайла Тишкевича, який був головою делегації), згодом остаточно розчарувався в ній, і у політиці загалом. У листах до Петрушевича він розповідає про інтриги та внутрішні конфлікти в середовищі українських дипломатів, пише про політичний переворот в дипломатичній місії у 1920 р. та намагання скинути владу Тишкевича і знайти нові політичні орієнтири. Автор переконаний, що найбільше українським політикам та дипломатам бракує єдності і чіткості обраної позиції: «Стою на становищі, що коли лишень зродиться 2 делегації – справа буде програна. [...]. Дарунок нашим ворогам. Річ тут (як скрізь) у формах і методах, а не в абстракції ідеї, яку я проповідував їм давно... нашу Делегацію поки що ідентифікують з нашою національною справою і дезертирувати з неї заради внутрішніх непорозумінь – шкідливо. Закиди що до політичної нездарности Уряду – не на часі» [4: *Лист від 19.XII.1919, Париж*].

Дуже насторожено виступає проти ідеї союзу з Денікіном і білогвардійцями, який пропонували деякі учасники місії. Ще більше насторожено ставиться до більшовизму: «На нас приходять важкі часи і – далека перспектива провінціального животіння, а проте: ті гіркі досвіди корисніші, ніж большевицький кнут, сверб³ і скорчений, озвірений шинок. Війна з Росією і так неминуха; діло в тому, щоби вона не застала нас знову такими спантеличеними як тепер, коли навіть між інтелігентами шириться популярна орієнтація, своєрідна для діточої психології: за тим чого не бачуть і що останнє залишилось... большевизмом!» [4: *Лист від 5.IV.1923, Львів*].

З листів М. Рудницького до графа М. Тишкевича, а також із тексту доповіді Рудницького Уряду та його подальшого листа М. Тишкевичу (див.: ЦДАВО. Ф. 3606. Оп. 1. Спр. 9: Доклад Секретаря Делегації Михайла Рудницького), написаного після скандального звільнення Рудницького з посади через те, що під час внутрішнього перевороту, організованого С. Шелухіним, Т. Галіпом та іншими дипломатами, він повівся дуже пасивно і лояльно до них і передав на їхню вимогу всю документацію місії, І. Чедолума висновує, що за своїм політичним

³ Короста.

світоглядом Рудницький був «Куди ближчим до Галичини, ніж до Наддніпрянщини... вимагав дотримання «букви закону» [3, с. 137]. Рудницький писав: «моє пасивне становище супроти відомим Вам подій уважаю законним, наскрізь льояльним... зовсім патріотичним, в розумінню пошани загально-національних інтересів, щоб коли всі члени Делегації в Парижі... призабули про свої особисті порахунки, то нині на 20 українців в Парижі не було б чотирьох ворожих таборів, настроєних супроти себе гірше, ніж супроти своїх національних ворогів» – пише Рудницький в докладі Тишкевичу [3, с. 137].

Мабуть, найцікавішими у листах М. Рудницького до І. Петрушевича є не його політичні роздуми, оскільки вони, очевидно, до кінця не скристалізувалися, і були доволі невизначеними, а його бачення діячів дипломатичної місії, чи, як каже Рудницький – «париської делегаційної менажерії»: гострі, критичні портрети українських дипломатів у цих листах виглядають дуже живими і колоритними. М. Рудницький також говорив Петрушевичу про «африканський роман» «Надзвичайні пригоди надзвичайної місії» (мабуть, не був тоді дописаний), над яким він працював під час роботи секретарем дипломатичної місії в Парижі. Повернувшись до Львова, Рудницький ще деякий час листувався з Петрушевичем, і згадував, що хоч, на його думку, цей текст був дуже актуальним і на той час (1923 р.), проте він боявся публікувати його, остерігаючись загроз не тільки своєму становищу у Львові, а навіть життю. Складно сказати, про що саме там ішлося. Припускаю, що фрагменти з нього увійшли до пізнішого спогаду Рудницького «Париж 1919. Преважке становище української делегації на Мирову Конференцію» [1], який він відважився оприлюднити аж у 1938 р., і де викладена його оцінка роботи делегації як дуже невідповідної, непрофесійної.

Ці листи цінні не лише тим, що змальовують ситуацію української дипломатії періоду визвольних змагань зсередини, очима безпосереднього свідка і учасника, але й тим, що в них виразно вимальовуються психологічні, моральні та інші аспекти, які вплинули на становлення того Михайла Рудницького, який згодом став однією з ключових фігур галицького руху міжвоєнної України – з його культурним європоцентризмом і ліберальним космополітичним світоглядом, відразою до політики і дипломатії, переконаного в тому, що лише орієнтація на Європу – культурна і світоглядна – може вивести українську культуру з глибокої провінційності.

Бібліографія

1. Рудницький М. Париж 1919 р. Преважке становище української делегації на Мирову конференцію. *Календар «Червоної Калини» на*

1939 рік. Львів : накладом Вид-ва «Червона Калина», 1938. Вип. XVIII : Україна на дипломатичному фронті : альманах «Червоної Калини». С. 119–128.

2. Сирота Р. Дві спроби запровадження україністики в міжвоєнній Великій Британії. *Україна модерна*. Вип. 7. 2002. С. 185–211.

3. Чедолума І. Дилеми українського Мефістофеля: інтелектуальна біографія Михайла Рудницького (1889–1975). Львів : Манускрипт-Львів, 2024. 452 с.

4. Ivan Petrushevich collection // Archives of Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Stanford University. Container Nr. 6. Outcard No 425. 22 p.

Данило Кравець

ПОГЛЯД З-ЗА ЗБРУЧА: ЗАХІДНОУКРАЇНЬСКА ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ В УСРР У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Усі культурні процеси, які відбувалися в УСРР, надзвичайно цікавили західноукраїнську громадськість, адже польський уряд не надавав жодної підтримки розвитку української літератури і мистецтва в Галичині та на Волині.

Один з найпопулярніших українських часописів міжвоєнного періоду – журнал «Літературно-Науковий вістник». Його редактор, Д. Донцов, уважно стежив за літературною продукцією радянської України й часто писав огляди та рецензії на поодинокі твори письменників, а також передруковував у виданні найкращі взірці поезії і прози.

Як доскіпливий літературний критик, Д. Донцов слідкував за творчістю найкращих письменників Наддніпрянщини – М. Бажана, Є. Плужника, М. Семенка, В. Сосюри, П. Тичини, Д. Фальківського, М. Хвильового. Д. Донцов відзначав цікаву закономірність: «Навіть перебуваючи на службі у чужої імперської доктрини, українські літератори нівелюють її стрункість. Так виявляється відома «шатость малоросійська». Не маючи можливості бути щирими в чужій ідеологічній системі, українці починають шукати шпарини для вияву власного почуття, ворожого цій накиненій доктрині. Проте на виході – однаково ідеологічно покручений текст» [3, с. 18].

Про популярність творчості М. Хвильового на західноукраїнських землях згадував історик та перший очільник української редакції Радіо Свобода М. Добрянський: «Хвильовий це динаміт! Така була наша реакція на його памфлет, коли перша книжка пришла 1927 р. до НТШ у

Львові. Ми – ті, що недавно склали іспит зрілости (1926) в Академічній гімназії у Львові – виривали один одному з рук памфлети. Ми захоплювалися ними. І – подумайте не стали комуністами» [2, с. 165].

Знаний галицький літературний критик М. Рудницький у добу жорсткої ідеологічної боротьби 1930-х рр. Тогочасні ідеології він трактував з однаковою антипатією, вважаючи, що комунізм і націоналізм є різними боками однієї медалі: «У противагу комуністичній літературі розробляють у Галичині націоналістичний месіанізм. Інтернаціоналізм і націоналізм у літературі – дві доньки тої самої сухістичної мами: агітки» [9, с. 98].

М. Рудницький був одним із засновників культурологічного журналу «Назустріч». Знаний критик досить обережно висловлювався про літературу в радянській Україні, тоді як оглядачі названого видання були більш критичними. «В останніх роках книжки з Великої України до нас майже не доходять. З декількох чисел київських журналів, що попали нам до рук, виймаємо оті інформації, які дадуть нашим читачам картину, що являє собою «українська література» під режимом Постишева» [7, с. 6]. Проаналізувавши деякі радянські журнали, які все ж змогли потрапити на терен Західної України, один з авторів часопису «Назустріч» так охарактеризував розвиток літератури в Україні: «Перше враження – нівеляція і підстрибування всього українського під московську міру. Вірші – майже виключно про Сталіна; це здається обов'язкова передумова щоб вірш прийняли до друку» [4, с. 5].

З приводу розвитку прозового мистецтва в УСРР, то знаний культуролог і перекладач С. Гординський особливо відзначив роман В. Підмогильного «Місто», в якому змальовується Київ часів непу. Тим не менше висновки автора були критичні: «Питаєте який найліпший роман у Радянській Україні? [...] найліпшою новелою в усій українській літературі післявоєнного часу є та жахлива трагедія сучасного радянського українця, що її з такою геніальною безпосередністю вивів Микола Хвильовий у своєму «Я». Цей розстріл власної матері довів Хвильового до самогубства, але цю саму трагедію переживає й до нині кожен справжній український письменник у Східній Україні чи Росії» [1, с. 2].

Намагання більшовицької влади втручатися у літературний процес В. Юрченко розкритикував у своїх спогадах «Пекло на землі». Автор вважав, що пролетаріат шкодив розвитку культури, мистецтва та науки. Він засуджував наркома освіти М. Скрипника за його заклики до письменників: «Товариші! Відкиньте буржуазні фінтіфлюшки та гру у пишність фраз. В. Юрченко вважав, що соцреалізм – це профанація мистецтва («Чи ж можна письменника-мистця тягнути до станка, садити на трактора, коли його душа жадає вільного польету» [12, с. 288]).

Комуністичні та радянофільські видання Галичини і Волині позитивно оцінювали здобутки української літератури в УСРР/УРСР, особливо акцентуючи заслуги у цьому більшовицького уряду. «Культурний ріст Радянської України, – писав А. Крушельницький, – викликає зацікавлення не тільки в нас, але й у чужинців. Це ж на арену культурного світу – не як пасинок, а як рівний громадянин, виходить український народ...» [5, с. 305]. Від 1930 р. редакція журналу «Нові Шляхи» розпочала співпрацю із письменниками і науковими товариствами радянської України.

Західноукраїнські критики звертали увагу і на мову в радянських виданнях. Р. Стоцький (Р. Смаль-Стоцький) у праці «Українська мова в Советській Україні» (Варшава, 1936) вказував на 139 наукових помилок більшовицьких «учених» та «демаскував» їх тенденцію об'єднувати українську мову з російською через повільну асиміляцію. Автор багато полемізував із А. Хвилею, який критикував М. Скрипника за намагання «відрубати українську мову від російської». Оглядач «Дзвонів» вважав, що навіть галицькі комуністи не знали, що «хто вживає наприклад таких слів як «стіжок» (замість «конус») або «світлина» (замість «фотографія»), цей на думку советських учених проводить «фашизацію» мови» [10, с. 171].

Упродовж 1920–1930-х рр. у світі набуває особливого розвитку кіномистецтво. У кінці 1920-х рр. культурно-мистецька громадськість Львова ознайомилася з українськими фільмами «Звенигора», «Тарас Трясило», «Арсенал», «Два дні», «Джиммі Гіггінз», «Земля», «Нічний візник» тощо. Стрічки «Звенигора» та «Арсенал» О. Довженка характеризувалися виданням «Нові Шляхи» як твори «геніального молодого режисера». Наприкінці 1930-х рр. радянські фільми вже не демонструвалися у кінотеатрах Західної України, проте кіно в УРСР й далі цікавило українську громадськість Польщі. Так, у газеті «Діло» висміювалась більшовицька цензура у фільмах: «Понад 600 тис. вже витрачено на постанову фільму «Директор», коли звернули увагу, що позитивними героями в ній є виведено українців, а негативними росіян. Через цю «зухвалу вихватку проти братнього російського народу» фільм довелося переробляти наново» [11, с. 7].

На відміну від західноукраїнських теренів, театральне життя в УСРР розвивалось надзвичайно бурхливо. Продовжували плідно працювати корифеї української сцени – М. Садовський і П. Саксаганський. Їхні традиції розвивали молодші віком А. Бучма, С. Ватуля, В. Добровольський та ін. В історію українського театру золотими літерами вписано ім'я Л. Курбаса – актора-новатора, обдарованого режисера й талановитого організатора, керівника знаменитого театального колективу «Березіль».

У своїх мемуарах західноукраїнський театральний діяч В. Ревуцький вказував на те, що інформація про радянську Україну надходила скупо, а про театральне життя за Збручем взагалі не було звісток [8, с. 111].

Тим не менше були відомі на теренах Галичини новаторські ідеї Л. Курбаса, проте у чому суть цих ідей – не знав майже ніхто: «Відомо було нам, що Лесь Курбас повів український Театр зовсім новими мистецькими шляхами, що досягнув він величезні успіхи у своїй роботі, але в чому суть цього нового мистецтва – ми не знали» [6, с. 1].

У 1927 р. на запрошення М. Крушельницького, який працював у «Березолі», до радянської України завітали представники західноукраїнського театального життя В. Ревуцький та С. Федорцева. Після повернення до Львова «вони ділилися враженнями про театральне мистецтво в УСРР. Ось як В. Ревуцький описував побачене у харківському театрі «Березіль»: «Державний Театр «Березіль» приміщувався в великому театральному будинку бувшого російського театру Синельникова при Сумській вулиці. Для порівняння зазначу, що зала глядачів «Березоля» більша від авдіторії «Львівського Оперного Театру», сцена більш-менш тої самої величини, хоч фое і бічні приміщення у Львові краще і більш багаті. Львівська сцена була також в тому часі краще вивішувана технічно, особливо коли мати на думці прекрасний круглий горизонт, якого не було ще тоді в харківському «Березолі». Та нам, галицьким акторам, привиклим до маленьких сценок нашої провінції, заїмпонувала велич харківської сцени, і ми з острахом думали про момент першого виступу на її дошках» [8, с. 112]. За спостереженням В. Ревуцького, першу скрипку в акторському складі театру «Березіль» грали галичани – Б. Крижанівський, А. Бучма («мабуть, найкращий актор України»), М. Крушельницький, Й. Гірняк.

Український радянський театр хвалив також М. Рудницький, вважаючи, що він дав життя для нових течій в літературі: «Український советський театр пішов на експерименти навзаводи з російським, що належить до передових в Європі з погляду виводу п'єс. Спроба дати власний оригінальний репертуар із гармонійної співучасті великих режисерів, артистів, митців і композиторів – були найбільшим успіхом. А проте такий театр часто не залишає творів, вони щезають разом з режисером та акторами» [9, с. 124]. Літературний критик зауважував, що західноукраїнській громадськості важко оцінювати театральні здобутки в УРСР, адже не було можливості побачити самі вистави.

Бібліографія

1. Гординський С. Про повість у радянській Україні. *Назустріч*. 1935. № 24. С. 2.

2. Добрянський М. Книжки – думки. *Наш Голос*. 1984. № 9. С. 163–166.
3. Донцов Д. Твори. Львів : Кальварія. 2001. – Т.1 : Геополітичні та ідеологічні праці. 488 с.
4. Зі советських журналів. *Назустріч*. 1938. № 1–2. С. 5.
5. Крушельницький А. Культура за Збручем. *Нові Шляхи*. 1929. № 2. С. 305–307.
6. Новий український театр. *Діло*. 1926. 29 лип. С. 1.
7. Під командою тов. Постишева. *Назустріч*. 1935. № 14. С. 6.
8. Ревуцький В. В орбіті світового театру. Київ ; Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коць. 1995. 243 с.
9. Рудницький М. Європа і ми. *Ми : літературний неперіодичний журнал*. 1933. № 1. С. 98–99.
10. Стоцький Р. Українська мова в Советській Україні. *Дзвони*. 1936. № 4. С. 170–173.
11. Хроніка Совітської України. *Діло*. 1937. 15 груд. С. 7.
12. Юрченко В. Пекло на землі. Львів : Червона Калина. 1994. 375 с.

Леся Кусий

ВИЛУЧЕНІ ДОКУМЕНТИ ВІДДІЛУ РУКОПИСІВ У СКЛАДІ СПЕЦФОНДУ ЛНБ ІМ. В. СТЕФАНИКА АН УРСР ЯК ІНСТРУМЕНТ ІМПЕРСЬКОЇ ЦЕНЗУРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВИКЛИКИ УКРАЇНСЬКІЙ ГУМАНІТАРИСТИЦІ

Відділ спецфондів, створений у Львівській філії Бібліотеки АН УРСР у травні 1940 р. для забезпечення ідеологічної чистоти її фондів, проіснував в установі майже пів століття⁴. Цей автономний структурний підрозділ бібліотеки з дуже обмеженим доступом для дослідників був породженням радянської цензури, яка становила основу державної бібліотечної політики, спрямовану на вилучення та часткове знищення з ідейно-політичних міркувань «ворожих» для влади друків, рукописних, архівних та інших документів. Усе, що не вписувалося в рамки радянської ідеології, мало бути надійно схованим від читачів і дослідників. У ширшому розумінні спецфонди в радянських бібліотеках були однією з форм обмеження інтелектуальної свободи суспільства.

⁴ Відділи спецфондів у бібліотеках України були ліквідовані згідно з наказом Головліту УРСР від 17.01.1990 р.

Перегляд окремих особових фондів українського сектора відділу рукописів Львівської філії бібліотеки АН УРСР розпочався 1940 р. відразу після її створення. Одночасно під ідеологічні чистки потрапили архіви наукових, громадських та інших установ, передусім НТШ. Згодом із різних масивів та колекцій працівники спецфонду почали масово вилучати тематичні комплекси документів та несистематизовані матеріали [1, с. 438]. Потрібно зауважити, з кожною новою зміною політичного курсу в країні коло документів обмеженого допуску розширювалось і водночас посилювалися заходи щодо їхньої доступності.

Найбільшу кількість вилучень відділ рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника АН УРСР пережив у 1975–1980 рр., в період т. зв. «застою», що документально підтверджують записи у «Журналі передачі архівних матеріалів у «спецфонд» за 1975–1983 рр.» [2, с. 462]. Передувало цьому засідання Вченої Ради бібліотеки у квітні 1974 р., на якому розглядали питання «Про роботу відділу рукописів ЛНБ АН УРСР за 1972–1973 рр.». Очевидно, це було пов'язано з початком роботи з підготовки планового анотованого путівника «Особисті архівні фонди відділу рукописів ЛНБ АН УРСР», який мав на меті подати загальну інформацію про склад і зміст особових архівів тієї частини рукописних фондів бібліотеки, до якої проявляли найбільший інтерес науковці і куди в жодному випадку не могли потрапити «ідеологічно-шкідливі» документи. Доповідали завідувач відділу рукописів відомий український поет, перекладач, редактор та літературознавець, член Спілки письменників України Володимир Лучук та голова комісії з перевірки роботи відділу рукописів, завідувач відділу спецфондів ЛНБ, колишній оперативний працівник органів НКВД-НКГБ, у 1940-х рр. працівник Управління МГБ по Львівській обл. Олег Куц. Комісія ознайомила з змістом фондів, відкритих для користування, і зазначила, «що з ідейно-політичної точки зору в минулі роки проявлялись певні елементи об'єктивізму. Працівники відділу рукописів, упорядковуючи той чи інший фонд і складаючи на нього картотеку, не відокремлювали ідейно-шкідливі матеріали, а залишали їх разом з іншими. Картки на ці матеріали включалися в загальну картотеку фонду, якою можуть вільно користуватися читачі відділу» [3, арк. 14], що сприяє непотрібній їх популяризації.

У висліді комісія дійшла висновку, що «загальний стан зберігання рукописних фондів ще далеко не відповідає тим вимогам, які ставляться перед радянською архівною справою» [3, арк. 15]. Стосовно цього питання Вчена рада ЛНБ ухвалила окрему постанову з переліком низки рекомендацій. Завідувач відділу В. Лучук після надання відповідних пояснень отримав вказівку негайно виправити

ситуацію. У вересні 1975 р. він був змушений залишити цю посаду. Її обійняла Людмила Паніна – колишня завідувачка бібліотеки Будинку політпросвіти Волинського ОК КПУ, яка свою кар'єру в ЛНБ розпочала з посади старшого бібліотекаря відділу спецфондів.

За наступні три роки під її керівництвом було переглянуто більше 10500 од. зб. рукописного фонду з метою вилучення матеріалів обмеженого корис-тування. Передусім під перегляд потрапили особові архівні фонди, зокрема, архіви: Богдана Ігоря Антонича, Євгена Юлія Пеленського, Олександра Бачинського, Володимира Гнатюка, Івана Калиновича. Значних чисток зазнали родинні архіви, зокрема Барвінських та Заклинських. Також до спецвідділу тотально вилучали документи, пов'язані з іменем Митрополита Андрея Шептицького. У результаті цієї трирічної чистки до спецфонду було переміщено 685 справ.

Після його розформування⁵ до відділу рукописів разом із вилученими у різний час документами із спецфонду було передано їхню реєстраційну картотеку, що нараховувала близько 1100 карток – окрім вилучених українських, там наявні документи російською, польською та німецькою мовою.

На підставі кількісного аналізу усього масиву вилучених документів можемо зробити висновок, що найчисельніших чисток зазнав епістолярій Архіву редакції «Української Загальної Енциклопедії». «Книги Знання» (УЗЕ), першої енциклопедії українською мовою, виданої у Львові у трьох томах у 1930–1933 рр.

Суцільному вилученню з Архіву УЗЕ підлягала кореспонденція громадсько-політичних та військових діячів доби національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр., передусім періоду Української Народної Республіки (УНР). Серед вилучених редакційних документів опинилася кореспонденція таких відомих представників українського національно-визвольного руху як: Роман Дашкевич, Осип Думін, Гліб Лазаревський, Харитон Лебідь-Юрчик, Микола Маринович, Всеволод Петрів, Михайло Садовський, Микола Чеботарів, Петро Ярошевич (Єрошевич), Святослав Шрамченко, Олександр Шульгин та ін.

Поза тим до спецфонду вилучили мемуари, воєнно-історичні хроніки, біографічні нариси авторів – учасників військових подій 1917–1920 рр., які опинилися в таборах інтернованих вояків УГА.

⁵ У лютому 1990 р. відділ спецфондів реорганізовано у сектор рідкісних видань XIX – першої пол. XX ст. відділу рідкісної книги ЛНБ. Наприкінці січня 1992 р. сектор було виведено зі структури відділу РК і на його базі створено відділ рідкісних видань кінця XIX – початку XX ст. Виконувати обов'язки завідувача (за сумісництвом) довірили новопризначеному заступнику директора з бібліотечної роботи Т. Б. Паславському.

Серед них: Павло Лах, Теодор Пилипівський, Петро Регуш, Роман Цегельський, Семен Юрчук, праці Всеволода Петріва, мемуари Івана Фенціва, Володимира Левинського, Василя Вишнівецького та ін.

Окрему чисельну групу вилучених з архіву УЗЕ документів становить кореспонденція відомих українських громадсько-політичних діячів, дипло-матів, учених, правників, істориків, педагогів, журналістів, більша частина яких у різний час вимушено емігрувала. Поміж них: Іван Боберський, Ілько Борщак, Микола Гнатишак, Микола Залізняк, Дмитро Корбутяк, Мирон Кордуба, Іван Крип'якевич, Володимир Кубійович, Зенон Кузеля, Володимир Левицький, Євген Онацький, Кирило Студинський, Омелян Терлецький, Кирило Трильовський, Петро Франко, Євген Храпливий та ін. Важливо зазначити, з архіву УЗЕ були вилучені чисельні матеріали, зібрані до біографії Михайла Грушевського (30 арк.).

Під вилучення потрапила велика частка кореспонденції представників української культурної еліти: письменників, літературознавців, видавців, художників, мистецтвознавців, композиторів, музикологів, театрознавців, акторів. Це зокрема: Микола Анастасієвський, Ольга-Олександра Бажанська, Михайло Бойчук, Григорій Гануляк, Лев Гец, Микола Гнатишак, Святослав Гординський, Роман Заклинський, Петро Карманський, Олена Кисілевська, Філарет Колесса, Богдан Лепкий, Зенон Лисько (автор УЗЕ), Костянтина Малицька, Антін Манастирський, Модест Менцинський, Іван Рубчак, Іларіон Свенціцький, Федір Стешко, Михайло Таранько, Іван Труш та ін.

Поміж вилученого епістолярію редколегії УЗЕ – кореспонденція відомих українських церковних діячів, богословів, істориків української церкви: Василя Біднова, митрополита Іларіона (Огієнка), ректора Львівської греко-католицької богословської академії Йосипа Сліпого, Гавриїла Костельника та ін.

Під строгою забороною та обмежувальними грифами у спецфонді зберігали пресові та книжкові видання ОУН, які побачили світ під час німецької окупації. Це, зокрема, такі: «Революція йде!»: часопис опозиційної фракції ОУН (6) (маш., листопад 1942 р.), «Ідея і чин» / видає провід Організації Українських Націоналістів (друк., 1943. Рік II. № 2–4), «За українську державу» (маш., 1944. Рік I. Ч. 3), «У бій!» / орган Проводу ОУН і повітової Управи (Косів, 1941. Ч. 1), «Вісник української інформаційної служби» (маш., 1942) та ін.

Поміж документів часу II Світової війни, що підлягали строгому засекреченню у спецфонді, знаходились ті, що стосувалися створення добро-вольчої дивізії СС «Галичина», було вилучено також майже повний річний комплект тижневика Військової Управи «Галичина»

для добровольців Стрілецької Дивізії «Галичина» та їхніх родин п. н. «До перемоги» (Львів, 1944. Ч. 1-18, 21-28, 31, 35, 47), гранки газети дивізії СС «Галичина» «Український доброволець» за 1944 р. та єдине число одноднівки «До зброї» (Станіславів, 1943, 15 травня).

У фондах спецвідділу було багато вилучених окремих особистих документів, зокрема таких осіб: Гординський Святослав. Біографічна довідка (1933), Дорошенко Володимир. Посвідка комісара-управителя, видана 21.01.1942 р., Дорошенко Дмитро. Особовий листок, заповнений 2.07.1942 р. (Прага), Зленко Петро. Біографія [(1933, Прага)], Кисілевська Олена. Автобіографія (1931, Коломия), Міхновський Микола. Біографія. Рукопис (4 арк.), Назарук Осип. Автобіографія (5 арк.), Наріжний Симон. Особовий листок (1941, Прага), Оглоблин Олександр. Коротка автобіографія (1943, Львів), Січинський Володимир. Особовий листок, заповнений 7 червня 1942 р. (Прага), Сліпий Йосип. Підпис на ряді документів у справі кондомініуму, Слюсаренко Федір. Особовий листок, заповнений 5 липня 1942 р. (Прага), Срібний Федір. Життєпис (б. д, б. м.), Сатурський Михайло, містоголова Львова. Нічна перепустка (1914, Львів), Степанів Олена. Особисті фотографії (12 од.), Шугаєвський Валентин. Короткий життєпис (1943, Львів), Яковлів Андрій. Особовий листок, заповнений 2 липня 1942 (Прага) та ін.

Вилучали до спецвідділу також клепсидри, поштівки, фотокартки відомих українських державних, військових та політичних діячів, зокрема: Степана Бандери, Івана Климів «Легенди», Костя Левицького, Андрія Мельника, Дмитра Мирона «Орлика», Омеляна Сеніка «Грибівського», Миколи Сціборського, Ярослава Стецька та ін.

Отже, з моменту створення у лютому 1940 р. Львівської філії бібліотеки АН УРСР до середини 1980-х рр. проводили постійні ревізії її рукописних фондів. Усе, що не вписувалося в рамки радянської ідеології, мало бути вилученим, надійно схованим і недоступним для дослідників. Загалом за вказаний період із фондів відділу рукописів ЛНБ до спецфонду було передано близько 1100 од. документів різного тематичного спрямування, які попередньо зберігалися в окремих особових архівах та колекційних збірках. Після розформування спецвідділу у 1991–1992 рр. вилучені у різний час документи було повернуто до відділу рукописів. Однак, на жаль, не всі вони повернулись на своє попереднє місце. Як наприклад, не повернулись мемуари Івана Фенціва (псевдонім Івана Сітницького), відомого львівського педагога-математика, сотника УГА, у 1919 р. коменданта однорічної школи артилерії у Станіславові) «Спомини з світової війни» (автограф обсягом 37 шкільних зошитів), що свідчить про

часткове знищення певної частини вилучених до спецфонду документів.

Бібліографія

1. Дядюк М. *Відділ рукописів. Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника* : Зб. наук. праць. Львів, 2010. Вип. 2 (18). С. 426–468.
2. Журнал передачі архівних матеріалів в «спецфонд», 1975–1983 // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукоп. Ф. 9 (Окремі надходження). Спр. 5406. Арк. 1–31.
3. Протоколи засідань Вченої Ради Бібліотеки за 1974 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. Оп. 1. Спр. 1894. 66 арк.

Маріанна Мовна

АНТИІМПЕРСЬКІ АКЦЕНТИ У ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ ІРИНИ ВІЛЬДЕ

Ірина Вільде – відома українська письменниця, чії твори перекладені європейськими мовами (німецькою, англійською, польською, болгарською, чеською, словацькою, угорською та ін.). Вона також була журналісткою, редакторкою, громадською діячкою. Лауреатка премії Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка (1935) й Шевченківської премії (1965). ЮНЕСКО включило письменницю до переліку видатних діячів XX ст. та другого тисячоліття.

Від 1926 р., коли 19-річна Дарина Макогон публікує перше оповідання «Марічка» у перемиському часописі «Український Голос», присвячене батькові, розпочалося її яскраве входження в українську літературу, що було особливо плідним та виражало індивідуальний стиль авторки у міжвоєнне двадцятиріччя. Молода дівчина була впевнена, що письменництво – її доля, що вона скаже своє вагоме слово в літературі, відчувала у собі потенційні сили та можливості. Студенткою пише свою першу новелу «Повість життя» (1930), яку підписує екзотичним на той час в умовах Галичини псевдонімом Вільде (з нім. «дика»).

Для Ірини Вільде міжвоєнне двадцятиріччя було періодом виходу української жінки як повноправної особистості на широку суспільну і культурну арену, яку дотепер займали виключно чоловіки, вивчення її психології, цього внутрішнього «малого світика» з його душевними переживаннями, клопотами, реаліями повсякденного життя, співзвучності її творчості передовим європейським суспільним та

літературним тенденціям. Вона виявляє себе творцем модерністської новели, майстром тонкого психологічного малюнку, уважним до нюансів психологічного життя персонажів, якими були переважно жінки, до інтимних порухів жіночого ества. Ірина Вільде – автор повістей «Метелики на шпильках», «Б'є восьма» (1936), «Повнолітні діти» (1939), а також новел «Одного весняного вечора», «Дух часу», «Одне подружжя», «Таємнича пара» та ін. Дослідниця її творчості М. Вальо слушно зазначала, що «характер ранньої творчості Ірини Вільде визначається умовами життя, особливостями формування її світогляду, естетичних смаків, а також специфікою самого літературного процесу Західної України» [2, с. 10].

Воєнні та післявоєнні роки були складними для Ірини Вільде як у сенсі особистих драм і колізій (1943 р. гестапівці розстріляли її чоловіка Євгена Полотнюка за співпрацю з УПА), так і в плані творчої та громадянської реалізації, що вимагала пристосування до нової радянської реальності. Після війни вона працювала кореспондентом газети «Правда України». У 1940 р. обрана членом Спілки письменників УРСР, у 1947 р. – депутатом Верховної Ради УРСР. Як українській патріотці та громадській діячці, Ірині Вільде боліло становище українства та української мови в реаліях сталінського Радянського Союзу. І вже навесні 1949 р. вона пише листа Й. Сталіну, в якому привертає увагу до викривлень втілення засад радянської національної політики на місцях, зокрема в Україні, повстає проти російського шовінізму, зокрема, частини росіян, здебільшого спеціалістів, переселених на українські землі, щоб проводити лінію комуністичної партії, порушення прав місцевого населення щодо рідної мови та освіти, виявлення своїх патріотичних почуттів, які оголошувались проявами «українського буржуазного націоналізму» [6, с. 306–310].

Уже в радянський період письменниця написала твори «Наші батьки розійшлись» (1946), «стежинами життя» (1949), «Сватання» (1950), «Нова Лукавиця» (1953), а також своє вершинне досягнення – роман «Сестри Річинські» (1964), за який 1965 р. отримала Шевченківську премію. У романі, незважаючи на вимушену тогочасну ідеологічну оболонку, було змальовано історію галицької священницької родини на суспільно-політичному тлі з залученням національної оптики.

Здобуті досягнення ранньої творчості авторка намагалася розвивати й згодом, після окупації Західної України СРСР. Однак здебільшого кожна така спроба викликала різкий осуд радянської критики за те, що письменниця намагалася продовжувати принципи її ранньої, як вважалося, «буржуазно-ліберальної», а то й «націоналістичної»,

творчості, і вимагала від неї беззастережного освоєння принципів соціалістичного реалізму, пристосування до вимог тоталітарного суспільства в галузі літератури. Нещадною боротьбою влади й критики проти спроб письменниці продовжувати творити в дусі уваги до поглибленого психологічного аналізу героїв творів, а також постійною вимогою переходити на ідейні позиції «марксизму-ленінізму» позначений творчий шлях Ірини Вільде усього радянського періоду. І формально змушена дотримуватись цих накиннутих ідеологічних схем, письменниця все ж протиставляла їм потужну енергію свого таланту, вселяючи в письменницьке та громадянське середовище віру в красу життя, необхідність жити достойно, радіючи світові, даючи своєю поведінкою яскраві приклади цього, і творити літературні шедеври та з усіх сил працювати на благо рідного народу, його літератури, культури.

Очолюючи Львівське відділення Спілки письменників України (1965–1966), Ірина Вільде чимало допомагала молодим літераторам (Д. Павличкові, Р. Іваничукові, Р. Федоріву, Р. Лубківському, Р. Кудликові, Л. Різникові та ін.) у становленні їх як письменників, які вдячно називали її «Нанашкою». Антиімперські акценти відчувалися у неформальному спілкуванні Ірини Вільде з колегами по перу, особливо письменниками-початківцями. Морально вона завжди була на боці українського національного відродження, хоча не могла сказати про це відверто і прилюдно. За спогадами члена Львівського відділення Спілки Володимира Квітневого, Ірина Вільде, ознайомившись зі збіркою його новел для публікації у журналі «Жовтень», застерегла: «Я прочитала твої новели. Не знаю, чи розумієш – на що ти замахнувся! Тільки закінчили колективізацію, а ти так відверто висловився, що колгосп – це все дурне!.. Тобі цього не простять!» [5, с. 68]. Більше того, вона публічно висловлювала свою думку з приводу репресій шістдесятників як молодій українській літературно-мистецькій еліті, що стала на шлях боротьби проти комуно-більшовицького окупаційного режиму за українське відродження (після 1965 р.), зокрема під час судилища над братами Горинями, М. Осадчим та М. Зваричевською. Саме Ірина Вільде ініціювала написання листа від Львівського відділення СПУ на захист Б. Гориня (взяття його на поруки) за підписами Р. Іваничука, В. Лучука, Р. Лубківського, Е. Миська, С. Трофимука та ін. [4, с. 553–554], хоча й він не був взятий до уваги радянським судом і таки Б. Горинь отримав шість років таборів суворого режиму.

У складних умовах тоталітарної системи Ірина Вільде викроювала час та можливості для такого виміру антиімперської діяльності як таємна підтримка репресованих українських патріотів. Маючи великий літературний авторитет, а також довіру з боку влади, письменниця

бралася допомагати багатьом репресованим сталінським режимом, допомагаючи їм налагоджувати повсякденне життя після повернення на батьківщину по закінченню терміну тюремного ув'язнення чи заслання (прописки, працевлаштування, побут). Серед них – діячі української культури Ольга Дучимінська, Негвар Зубенко, Зеновій Кецало, Мирослава Антонович, Богдан Жеплинський, Микола Головатий та ін., які залишилися невідомими для широкого загалу. Так, після звільнення за амністією 19 грудня 1958 р. засуджену в 1951 р. на 25 років відому письменницю, журналістку, народну вчительку, організаторку жіночого руху, діячку ОУН О. Дучимінську, яка нелегально приїхала до Львова, прихистила Ірина Вільде, її давня молодша приятелька з часів коломийської «Жіночої Долі», у себе вдома, на вул. Кривоноса, 33 [7, с. 183–184]. Завдяки їй художник З. Кецало отримав львівську прописку після повернення 1951 р. із восьмирічного ув'язнення на Уралі за «антирадянську пропаганду» [3, с. 313]. Ірина Вільде допомагала просвітянці В. Пригородській, надала притулок і допомогла прописатися в Івано-Франківську (після повернення із заслання) двоюрідній сестрі С. Бандери М. Антонович, яка із вдячності почала доглядати за стареньким батьком письменниці [1, с. 5]. Член молодіжної ОУН Н. Зубенко змалку знав, що Ірина Вільде «своя», кому можна довіряти; уже в радянський час вона допомагала тимчасово переховуватись і виживати синові коломийського письменника І. Зубенка, який на початку 1950-х рр. перебував на нелегальному становищі і боровся з тоталітарною системою. Символом неофіційної підтримки українського визвольного руху з боку Ірини Вільде стало калинове гроно, яке вона подарувала Негвару під час їх останньої зустрічі. Про це згадував через багато років сам Н. Зубенко уже в статусі голови Стрийського районного товариства політ'язнів і репресованих [8, с. 2]. Антиімперські акценти у її житті засвідчують спогади Марії Хабурської, доньки її найкращої товаришки – Володимири Яцишин, священницька родина якої послугувала прототипами сестер Річинських, у романі про яких описані манери, поведінка, стиль розмов у родині: «Коли на наші землі прийшли «старші брати, визволителі», нашу родину вивезли до Сибіру. Відбули ми важкі сибірські роки, повернулися на рідну землю – як то кажуть, голі, босі і голодні. Тета Дарка на той час мала і реальну силу, і впливи: народний депутат. Зустріла нас із відкритими обіймами. Допомогла нам осісти в Дрогобичі, надала матеріальну допомогу – грошми, одягом. Багато разів повторювала мамі: «Ти – моя найближча товаришка». Допомогала нам, як тільки могла: і при вступах на навчання, і при працевлаштуванні. Бачила, розуміла несправедливість, говорила: «Боже, чому ця влада робить із добрих людей ворогів?» [9, с. 469].

Ірина Вільде залишила великий літературний доробок у художньому, публіцистичному та критичному жанрах й добру пам'ять по собі. Її творча та життєва постава надзвичайно актуальні й сьогодні, вона є невичерпним джерелом для сучасних наукових досліджень у галузі літературознавства, мовознавства, історії, суспільствознавства, літературних інспірацій. Не маючи можливості офіційно оприлюднити свою громадянську позицію, вона позиціонувала її здебільшого у приватному дискурсі, не виходячи за рамки дозволеного у тодішній радянській дійсності, що віддзеркалювало сукупність прийнятих у суспільстві норм й заборон, тобто свідомості доби.

Бібліографія

1. Арсенич П. Життя через призму душі: [до 100-річчя від дня народження Ірини Вільде]. *Галицька Просвіта*. Івано-Франківськ, 2007. 5 трав. (№ 18). С. 5.
2. Вальо М. Забутий світ Ірини Вільде: вступ. стаття. *Вільде Ірина. Незбагненне серце* / упорядкув., вступ. стаття і прим. М. А. Вальо. Львів: Каменяр, 1990. С. 3–23.
3. Горак Р. Кинути каменем: есеї про Ірину Вільде. Львів: Апріорі, 2016. 540 с.
4. Зайцев Ю. Ті, що не мовчали. *У вирі шістдесятницького руху: погляд з відстані часу* / ідея вид. та упорядкув. В. Квітневого. Львів: Каменяр, 2003. С. 82; Зайцев Ю. Горинь Богдан. *Енциклопедія Львова* / за ред.: А. Козицького та І. Підкови. Львів: Літопис, 2007. Т. 1. С. 553–554.
5. Квітневий В. Лицарі національного відродження. *У вирі шістдесятницького руху: погляд з відстані часу* / ідея вид. та упорядкув. В. Квітневого. Львів: Каменяр, 2003. С. 56–71.
6. Костюченко В. Запитання Ірини Вільде “вождеві” Сталіну. *Костюченко В. Холодне сонце*: повісті, спогади, розповіді, статті. Київ: К.І.С., 2014. С. 306–310.
7. Лишега Л. Ольга Дучимінська: письменниця, літературний критик, перекладач. *Погляд в минуле: (календар пам'ятних дат на 2012 рік)* / Львівська міська ГО “Союз Українок”. Львів, 2012. Вип. 11. С. 183–184.
8. Соколівська І. “Калинове гроно”: [про стосунки сина письменника Івана Зубенка – Негвара Зубенка, члена ОУН та УПА, з Іриною Вільде в 1944–1948 рр.]. *Гомін волі*. Стрий, 2005. 6 груд. (№ 140). С. 2.
9. Хабурська М. Вдячність до нашої родини пронесла через усе життя... Мовна М., Вальо М. *Ірина Вільде (1907–1982)*:

Ярослава Ніколаєнко

**ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС ДНПБ УКРАЇНИ
ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО «КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ
І ПАМ'ЯТНИХ ДАТ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ
НАУКИ» ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ ІСТОРІЇ
ОСВІТИ УКРАЇНИ**

У контексті сучасних викликів деколонізації української культури та освіти, електронні ресурси наукових установ набувають стратегічного значення. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) є провідним центром збереження та популяризації педагогічної спадщини. Її електронний ресурс «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки» (далі – Календар) – це щорічний рекомендаційний бібліографічний посібник, доступний онлайн з 2002 року, який фіксує ключові події в історії української освіти. Цей ресурс не лише інформує, але й активно сприяє переосмисленню колоніального наративу, акцентуючи увагу на національних досягненнях і протидіючи русифікації педагогічної пам'яті [1].

Історичний контекст ресурсу. Календар видається ДНПБ з 2002 року, з електронною версією на сайті бібліотеки (<https://dnrb.gov.ua/ua/kalendar-znamennykh-i-pamyatnykh-dat/>). Метою календаря є шляхом подання хронологічного переліку визначних дат з історії як світової, так і вітчизняної освіти, педагогіки, психології та філософії допомогти педагогічним і науково-педагогічним кадрам, студентам, бібліотекарям освітянських книгозбірень у плануванні роботи, пошуку компетентної інформації про ту чи іншу подію або особистість. «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки» за час свого існування трансформувався від невеликого інформаційного видання до фактографічної бази даних «Знаменні та пам'ятні дати в галузі освіти». [2] У контексті виконання наукового дослідження «Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проектування освітнього середовища в умовах цифровізації» постало завдання щодо створення та наповнення відповідної фактографічної бази даних (далі – ФБД). Об'єктами записів є персоналії, предмети (книги, події, свята) та заходи (виставки, конференції), кожен із власним набором полів. Усі дати супроводжуються короткими історичними відомостями й посиланнями

на джерела інформації (друковані та електронні), а також можуть містити файли та пов'язані документи з ФБД «Знаменні та пам'ятні дати в галузі освіти» чи бази «Книги».

Одночасно із наповненням фактографічної бази даних з 2020 р. продовжує здійснюватися щомісячний онлайн проєкт «Календар знаменних і пам'ятних дат в галузі освіти» у соціальній мережі Facebook (https://www.facebook.com/hashtag/календар_у_галузі_освіти), який надає візуалізовану фактографічну інформацію і інтеграцію з освітніми платформами, сприяючи масовій популяризації.

«Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки» – це результат наповнення та вивантаження відомостей із ФБД, які розподілено умовно на три розділи. У першому розділі «Визначні дати року» подано міжнародні десятиліття за рішенням ООН, ювілеї знаменних подій і особистостей без точних дат (числа й місяця), які з тих чи інших причин не встановлено (незалежно від укладачів). Другий розділ «Перелік визначних і пам'ятних дат за місяцями» містить ювілейні дати народження видатних учених з педагогіки, сфери освіти, із різних галузей науки, письменників, літературознавців, бібліотекознавців, основні міжнародні, державні та церковні свята, пам'ятні дати історичних громадсько-політичних подій. У третьому розділі «Науковці НАПН України – ювіляри 2023 року» подано ювілейні дати провідних українських учених НАПН України [3].

Роль Календаря як інструменту деколонізації історії освіти України. Деколонізація історії освіти України передбачає звільнення наукового та педагогічного дискурсу від радянських і імперських наративів, у яких українська педагогічна думка трактувалася як вторинна чи похідна від російської. У цьому процесі Календар виступає не просто довідковим ресурсом, а й методологічним інструментом відновлення національної тяглості освітньої традиції. Його функціональність проявляється у кількох ключових напрямках: *Пріоритизація національних наративів.* Календар повертає фокус до українських постатей, ідей та педагогічних шкіл, витіснених або знівельованих радянською історіографією. Замість «всесоюзного» підходу, що підпорядковував українських педагогів імперському центру, у календарі акцент робиться на самобутності української освітньої думки. Зокрема, наприклад, у 2026 р. педагогічна громадськість буде визначати ювілеї персоналій: Осипа Шухевича (1816–1870), галицького греко-католицького священника, письменника, перекладача, громадського та освітнього діяча; Миколи Прокоповича Василенка (1866–1935), історика, педагога, наукового, громадсько-політичного діяча, академіка; Гната Павловича Житецького (1866–1929), історика, літературознавця, книгознавця, публіциста; Софії

Федорівни Русової (1856–1940), культурно-освітньої діячки, педагогині, письменниці, теоретикині і практичині у галузі дошкільного виховання, однієї з організаторок жіночого руху; Мирона Михайловича Кордуби (1876–1947), історика, джерелознавця, археографа, бібліографа, публіциста, письменника; Василя Степановича Гнилосирова (1836–1900), педагога, публіциста, етнографа, культурно-просвітницького діяча; Івана Григоровича Верхратського (1846–1919), філолога, письменника, природознавця, педагога; Івана Федоровича Прокопенка (1936–2021), педагога, організатора освіти, академіка; Івана Петровича Крип'якевича (1886–1967), історика, науковця, педагога, археографа, освітнього і громадського діяча, академіка; Модеста Пилиповича Левицького (1866–1932), письменника, педагога, перекладача, дипломата, лікаря; Богдана Романовича Заклинського (1886–1946), педагога, публіциста, літературознавця, фольклориста, етнографа і краєзнавця; Олександра Яковича Кониського (1836–1900), педагога, письменника, публіциста, громадсько-політичний діяча, організатора недільних і вечірніх шкіл та бібліотек; Омеляна Олександровича Поповича (1856–1930), громадського, політичного та освітянського діяча, педагога, філолога, письменника; Івана Яковича Франка (1856–1916), письменника, ученого, мислителя, літературознавця, мовознавця, перекладача, етнографа, історика, бібліографа, педагога-публіциста та інш.

Через цей фокус формується альтернативна педагогічна канонізація, де українська освітня традиція постає не як відгалуження імперської, а як самостійна інтелектуальна система. *Документування забутих і замовчуваних подій.* Календар відновлює історичну пам'ять про події, які були викреслені або спотворені радянською історіографією. Згадування Гетьманської системи освіти XVII ст., діяльності братських шкіл та Острозької академії демонструє глибоке історичне коріння української освітньої культури. Відзначення дат, пов'язаних із товариством «Просвіта», Українською академією наук, педагогічними журналами 1920-х років створює альтернативну хронологію національного відродження, у якій освіта стає рушійною силою формування ідентичності. Особливе місце посідає вшанування жертв репресій 1930-х років — учителів, науковців, діячів освіти, знищених радянським режимом. Таким чином, календар виконує і меморіальну функцію, сприяючи подоланню історичного забуття. *Бібліографічна та джерельна підтримка досліджень.* Кожна календарна позиція супроводжується посиланнями на першоджерела, архівні матеріали, наукові публікації, що дає змогу вийти за межі поверхневого ознайомлення. Це перетворює Календар із довідника на інструмент критичного аналізу та наукового переосмислення минулого.

А також формує базу для міждисциплінарних досліджень — у галузях історії освіти, культурології, соціології пам'яті.

Електронний Календар ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського – потужний інструмент деколонізації, що перетворює історичну пам'ять на активний ресурс національної ідентичності. Через систематизацію дат і бібліографій він не лише фіксує минуле, але й формує майбутнє української освіти, вільне від колоніальних нашарувань. Сучасний електронний формат Календаря робить його доступним для викладачів, студентів, дослідників та педагогічних колективів по всій Україні. Його інтеграція у навчальні програми, шкільні заходи та наукові події сприяє системній деколонізації освітнього простору. Використання матеріалів календаря у вчительських семінарах, методичних рекомендаціях, шкільних уроках історії та громадянської освіти дозволяє поступово витіснити радянські шаблони з освітнього дискурсу. Так відбувається формування нового типу історичної свідомості — критичної, плюралістичної, орієнтованої на український досвід.

Бібліографія

1. Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки на 2023 рік / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [підготували: Павленко Т. С., Вараксіна Н. В., Ніколаєнко Я. М., Смола Л. М., Щегельська К. Б.]. – Київ, 2022. – 101 с
2. Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки. <https://dnpb.gov.ua/ua/kalendar-znamennykh-i-pamyatnykh-dat/>. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/kalendar-znamennykh-i-pamyatnykh-dat/> (дата звернення: 27.10.2025).
3. НД «Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проектування освітнього середовища в умовах цифровізації» / Науково-інформаційна діяльність провідних освітнянських бібліотек – 2023 : довідник / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: О. Л. Гончаренко, К. Б. Щегельська ; наук. ред. Л. О. Пономаренко]. – Вінниця : ТВОРИ, 2023. – 112 с.

Марія Пірко

БОРОТЬБА З ІМПЕРСЬКОЮ СПАДЩИНОЮ: ПОГЛЯД БОГДАНА ЯКИМОВИЧА НА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ

«Людина завжди приходить у своєму житті до якоїсь межі — писав Богдан Якимович. — Найзнаменнішою межею для мене, як і для кожного нормального українця (звичайно не для сучасних симоненків,

бузинів чи колісниченків, а також численних галицьких хрунів з гарними соборними прізвищами) такою межею став 1991, коли на руїнах більшовицької Російської імперії під доволі пристойною назвою Союз Радянських Соціалістичних Республік постала незалежна Україна. Як ми тоді працювали на благо нашої вимріяної незалежності!» [2, с. 5]. Ці слова належать непересічній постаті в українському державотворенні. Історик, краєзнавець, дослідник книговидавничої справи, культуролог, бібліотечний діяч, видавець. Дійсний член Наукового товариства імені Шевченка (2017). Заслужений працівник культури України (2006). Директор Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка (1998—2007). Багатолітній голова Львівського обласного відділення Товариства зв'язків з українцями за межами України «Україна—Світ» (1990—2022).

Його наукова і громадська діяльність була спрямована на відновлення історичної тяглості української державної ідеї, яку десятиліттями намагалися знищити імперські режими. Майже у всіх своїх дослідженнях Б. Якимович наголошував, що головною засадою українського національного руху на всіх етапах його розвитку була ідея державної незалежності України. Вона жила та розвивалася на всіх етнічних українських землях упродовж віків, була вкорінена в генетичній пам'яті багатьох поколінь українців. Учений зауважував, щоб стати конкурентоздатною нацією, конче необхідно передусім вивчити власну історію, усвідомити самим собі, що ми є великою слов'янською нацією зі своєю давньою власною історією, що наш народ не завжди був запряжений до воза того чи іншого сусіда [6, с. 372]. Саме тому, для Б. Якимовича боротьба з імперською спадщиною полягала не лише у спростуванні російських, польських історичних мітів. Його завданням було повернути українцям їхню власну історію на території «від Сяну до Дону» — від найдавніших державних утворень антиків до сучасної незалежної України.

На думку вченого, історія України має циклічну природу. Вона «любить 500-літні кола»: приблизно через півтисячоліття відбувається якісний злам, що знаменує новий етап національного самоствердження [6, с. 372].

Перший етап — держава антиків, зафіксована у працях Йордана й Прокопія, — первісний вияв державної організації наших предків. Другий — Київська Русь, що «досягла свого найбільшого розвитку та розквіту» за Володимира Великого, який, за словами Б. Якимовича, «мислив інтересами цієї держави» тоді, коли на місці майбутньої Москви ходили тільки бурі ведмеді (для порівняння наводить влучний вислів історика Михайла Брайчевського) [5, с. 155]. Прийняття

християнства утвердило духовну основу нації, а з нею — її державну свідомість.

Ще через п'ять століть постає українське козацтво — унікальне явище в історії України, своєрідний феноменом світової історії. Історик наголошує, що Запорозьке військо утворило народну армію і завдяки збройній силі створило нову державу, яка зуміла обороняти себе від Польщі, Московщини, Криму. Козацтво, за Б. Якимовичем, стало школою самоврядування, демократії, військової дисципліни та гідності. Саме воно привело до Національно-визвольної революції 1648—1654 рр. і створення козацько-гетьманської держави — першої модерної форми українського суверенітету [6, с. 380].

Б. Якимович послідовно підкреслював, що традиції Гетьманщини не зникли — вони трансформувалися у формах новітнього національного руху. Пам'ять про запорожців відродили сокільські й січові товариства, а їхні ідеї дали початок формуванню Українських Січових Стрільців (УСС) або усусів. Науковець наголошував: радянська історіографія десятиліттями подавала стрілецтво як «створені галицькою буржуазією військові формування в складі австрійської армії, які воювали проти братів-росіян» [1, с. 426], але насправді саме УСС стали зародком української армії ХХ століття, носіями честі, дисципліни й соборної ідеї. З лав УСС виросла Українська Галицька Армія (УГА) — військо, що обороняло молоду державність Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) — першого державного утворення українців на західних землях, що постало «волею населення» в листопаді 1918 р., і довело історичну тяглість ідеї соборності [3, с. 62].

Наприкінці 1917 р. на карті Європи постала Українська Народна Республіка (УНР), а 22 січня 1918 р. Четвертим універсалом Центральної ради «проголосила свою повну незалежність». Рівно через рік після утворення УНР обидві українські держави Актом злуки об'єдналися в єдине ціле [3, с. 62].

Фактичним часом втрати Україною своєї державности в ХХ ст., Б. Якимович вважав, 1920 рік, коли між польським та московським більшовицьким урядами було підписано прелімінарний договір про кордон по ріці Збруч, а далі через Острог аж до Прип'яті. Ризький договір від 18 березня 1921 р. цей кордон закріпив, а Україну знову поділено між сусідами. Однак, український народ не припинив визвольної боротьби, вів її в умовах окупації, передовсім проти Польщі та Росії [4, с. 476].

Українську Повстанську Армію історик розглядав як безпосередню спадкоємицю попередніх збройних традицій — від гайдамаччини і Коліївщини до повстанського руху 1940-х — початку 1950-х років.

Багато з тих, хто брав активну участь у Визвольних змаганнях 1917—1921 рр. за українську державність, стали в ряди УПА, яка вела активну підпільну боротьбу з владою. На думку історика, доба тоталітарних режимів і тоталітарних ідеологій визначила також тоталітарний шлях, яким пішли переконані борці за самостійну державу. Для Б. Якимовича український підпільний рух символізував «неперервність ідеї визволення народу в поколіннях», а тому мав бути інтегрований у державну історію, а не витіснений із неї [4, с. 487].

Символічно, писав Б. Якимович, що через 500 років після перших згадок про козацтво, наприкінці ХХ ст., постає новий національний рух — Народний Рух України, який знову підняв питання державності й соборності [6, с. 372]. 1991 рік він називав «найзнаменнішою межею життя», адже на руїнах «тюрми народів» постала незалежна Україна — результат століть духовної праці й збройної боротьби. Попри всі старання тоталітарного режиму знівелювати в Західній Україні національний дух, цього зробити не вдалося, а Галичина вкотре набула статусу українського П'ємонту [7, с. 105].

Підсумуємо. Б. Якимович стверджував, що українська державність — це не лише політична структура, а передусім культурна й духовна тяглість. Від антив до Київської Русі, від козаків до Січових стрільців, від УГА до УПА, від дисидентів до незалежної України — простежується неперервна лінія боротьби за гідність, свободу, мову і пам'ять. Його науковий погляд — це антиімперський вимір української історії, у якому держава постає як результат багатовікового національно-визвольного руху за право бути собою. І, як сам учений любив повторювати: «Не маємо іншої, як не маємо іншої України» [2, с. 8].

Бібліографія

1. Якимович Б. З історії Українських Січових Стрільців. Україна та українці: події далекі та близькі. Вибрані праці. Львів, 2014. С. 416–428.
2. Якимович Б. Замість передмови. Україна та українці: події далекі та близькі. Вибрані праці. Львів, 2014. С. 5–8.
3. Якимович Б. Західно-Українська Народна Республіка. Міти, історія і значення. Україна та українці: події далекі та близькі. Вибрані праці. Львів, 2014. С. 62–69.
4. Якимович Б. Українська повстанська армія: причини виникнення і генеза. Україна та українці: події далекі та близькі. Вибрані праці. Львів, 2014. С. 473–488.
5. Якимович Б. Фатальна помилка Володимира Великого. Україна та українці: події далекі та близькі. Вибрані праці. Львів, 2014. С. 155–156.

6. Якимович Б. Феномен нашої історії. До 500-річчя українського козацтва. Україна та українці: події далекі та близькі. Вибрані праці. Львів, 2014. С. 371–383.

7. Якимович Б. Форпост незалежності (Львів у 1988–1996 рр.). Україна та українці: події далекі та близькі. Вибрані праці. Львів, 2014. С. 104–122.

Наталія Рибчинська

РЕПРЕСОВАНА БІБЛІОГРАФІЯ: ТРАГІЧНА ДОЛЯ ЧЛЕНІВ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ КОМІСІЇ НТШ У ЛЬВОВІ

Ганебним виявом імперської політики СРСР були масові репресії, започатковані у 20-х роках минулого століття, що мали на меті передовсім знищення української інтелігенції. Один із чільних діячів української еміграції, поет, літературознавець, бібліограф Б. Кравців зауважив, що «розгром українських культурних діячів та науковців і їх літературно-мистецького та наукового доробку був тотальний, без будь-яких паралель в історії людства» [6, с. 217]. Репресій зазнали співробітники наукових установ, культурно-освітніх товариств, творчих об'єднань. Серед потерпілих опинилися й члени Бібліографічної (від 1934 р. – Бібліологічної) комісії НТШ, яка була органом усіх трьох секцій Товариства. З 57 осіб, які перебували в її складі впродовж 1909–1939 років, репресій зазнали дев'ятеро: Микола Залізняк, Петро Зленко, Сергій Єфремов, Степан Рудницький, Ярослав Стешенко, Кирило Студинський, Микола Чайковський, Іван Чепига, Іван Шендрик. Вжив у катівнях і в таборах ГУЛАГу лише один – математик і бібліограф Микола Чайковський.

Першими жертвами НКВС стали члени Комісії з Радянської України, прийняті до її складу в 1923 р. Академік, віце-президент ВУАН Сергій Єфремов (1876–1939), маючи досвід активної політичної діяльності, зазнав переслідувань як з боку царської влади, так і більшовицького режиму. Визначному літературознавцю, який зрештою відмовився від політичної кар'єри і зосередився на науковій роботі, НКВС відвів особливу роль. Йому інкримінували керівництво міфічною «Спілкою визволення України» [5]. Справа «СВУ» якраз і започаткувала масові репресії проти української гуманітарної інтелігенції. За сфальсифікованими обвинуваченнями С. Єфремов отримав максимальний на той час термін ув'язнення – 10 років. Перших сім років перебував у Ярославському політизоляторі, згодом – у Володимирській тюрмі. Помер 31 березня 1939 р. за три місяці до

закінчення терміну. Причина смерті, згідно зі службовою запискою Головного тюремного управління НКВС від 10 квітня 1939 р., – вада серця [11]. Реабілітований у серпні 1989 р.

Професійна діяльність наймолодшого з репресованих членів Комісії Ярослава Стешенка (1904–1939) була тісно пов'язана з книгою: Всенародна бібліотека України, Український Науковий Інститут книгознавства, Українська Книжкова палата в Харкові. У 1929 р. його заарештували за належність до «Спілки визволення України», та, за браком доказів, звільнили. У 1933 р. був затриманий у справі «Археологів – Жупанів» і засуджений. Спочатку перебував на поселенні в Уральську (нині Орал) у Казахстані, а в 1936 р. йому винесли повторний вирок – 5 років ув'язнення з засланням на Колиму. Це була поширена практика радянських спецслужб – заводити повторні справи з суворішим покаранням. Холодний клімат, важка праця (лісозаготівля, видобуток золота) в таборі Бухта Нагаєва спричинили в березні 1939 р. передчасну смерть у віці 35 років. Реабілітований посмертно в 1966 р. [5].

Першими галичанами, які стали жертвами сталінського режиму, були географ Степан Рудницький (1877–1937) та математик Микола Чайковський (1887–1970), які в Бібліографічній комісії НТШ репрезентували Математично-природописно-лікарську секцію. Однак сфера їхньої діяльності значно ширша, ніж природничі науки. А доля – показова для тих західноукраїнських діячів, які переїхали до УСРР, сподіваючись принести більше користі українській науці та культурі. Обидва були заарештовані в 1933 р. за участь у контрреволюційній «Українській військовій організації», шкідництво та шпигунство й опинилися зрештою в Соловецьких таборах. М. Чайковському вдалося вижити і після реабілітації в 1956 р. повернутися до Львова, де він зміг продовжити науково-педагогічну роботу [2]. З академіком С. Рудницьким, якого лікарі визнали цілком непрацездатним, обійшлися особливо жорстоко: його засудили повторно до вищої міри покарання і 3 листопада 1937 р. розстріляли в урочищі Сандармох поблизу міста Каргуняки в Карелії. Реабілітований у 1965 р. [1].

Приєднання західноукраїнських земель до складу Радянської України спричинило чергову хвилю репресивних заходів щодо інтелігенції, спочатку серед емігрантів із Великої України. Так, у грудні 1939 р. органи НКВС заарештували заступника голови Бібліологічної комісії, історика, бібліографа, музеєзнавця Івана Шендрика (1879–?). У період визвольних змагань він входив до Генеральної Ради Вільного козацтва, очолював видавничий відділ Генерального штабу Армії УНР. Цього було достатньо для ув'язнення. Дата, місце смерті й поховання – невідомі [10].

За нез'ясованих обставин загинув і Кирило Студинський (1868–1941?), якого разом із Петром Франком примусово вивезли зі Львова наприкінці червня 1941 р. Філолог, педагог, голова НТШ у 1923–1932 роках, К. Студинський відіграв важливу роль у налагодженні контактів з ученими Наддніпрянщини, згодом УСРР. У 1939–1941 роках був деканом філологічного факультету і проректором Львівського університету. Його обирали головою Народних зборів Західної України, депутатом Верховної Ради УРСР першого скликання. Властиво, як важливий радянський посадовець, підлягав евакуації. Існує кілька версій про подальшу долю К. Студинського. Зокрема, Н. Полонська-Василенко у спогадах писала, що бачила і розмовляла з К. Студинським у Києві наприкінці червня або на початку липня 1941 р. Той повідомив, що його примусово вивезли зі Львова автомобілем, а далі відправляють до Уфи, куди евакуюють УАН [8, с. 481-482]. Правдоподібно, через неможливість евакуації вченого все ж розстріляли в Києві на початку липня. Це засвідчує телеграма з грифом «цілком таємно» від 6 липня 1941 р., заадресована наркомун державної безпеки СРСР В. Меркулову з запитом на розстріл заарештованих «націоналістів» К. Студинського, П. Франка й оперного співака М. Донця [9].

Справжнім терором для українських емігрантів стала діяльність радянського СМЕРШу в Європі у 1945 р. На еміграції у Празі перебував від серпня 1923 р. бібліотекар, бібліограф, книгознавець, публіцист Петро Зленко (1891–1954). Тут закінчив Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова і Державну школу бібліотекарів. Від 1936 р. працював у Слов'янської бібліотеці у Празі. Був активним членом української громади в Чехо-Словаччині, впродовж 1932–1938 років редагував у Празі часопис «Український тиждень». У липні 1945 р. був заарештований СМЕРШем і засуджений до 10 років «трудових таборів». Покарання відбував у Тайшеті Іркутської області. Помер в Озерному виправно-трудоному таборі № 7 у 1954 р. від виснаження, не доживши 9 місяців до звільнення. Місце поховання невідоме. Реабілітований посмертно [4].

В Австрії зазнав арешту політичний та культурно-громадський діяч, дипломат, публіцист, перекладач Микола Залізняк (1888–1950). Зі студентських років брав активну участь в українському революційному русі. У 1907 р. його ув'язнили, виключили з університету і засудили до довічного заслання до Сибіру. Проте він зумів вибратися з Лук'янівської в'язниці й емігрував до Галичини. Вивчав філософію у Львівському університеті, був першим головою заснованого 1909 р. у Львові Українського студентського союзу. З початком Першої світової війни виїхав до Відня й став одним із співзасновників Союзу визволення України. В 1914–1918 роках очолював Закордонний комітет УПСР у

Відні. З утворенням УНР був залучений до дипломатичної роботи. Зокрема, в 1918 р. брав участь у розробленні умов та укладенні Брестського миру. Упродовж 1927–1928 років очолював редакцію львівської газети «Діло». За антипольські публікації був змушений покинути Львів і повернутися до Відня. У 1945 р. заарештований радянською військовою контррозвідкою СМЕРШ і засуджений до 15 років ув'язнення. Помер, перебуваючи у в'язниці в Пермі. Точна дата й місце поховання невідомі [3].

Педагог і видавець із Станиславова Іван Чепига (1892–1953) був засновником видавництва «Дністер» і «Бистриця». Брав активну участь у роботі «Пласту». Редагував перший на західноукраїнських землях критико-бібліографічний журнал «Книжка» (1921–1923), а також часопис «Український пласт» (1922–1924). За видавничу діяльність та політичну активність кілька разів потрапляв під слідство й арешт з боку польської влади. Під час німецької окупації був відповідальним редактором газет «Самостійна Україна» (1941), «Українське слово» (згодом «Станиславівське слово»). З поверненням радянської влади став редактором підпільної газети ОУН «Вісті з тижня». У березні–квітні 1945 р. очолював видавничий відділ Окружного осередку пропаганди ОУН Станиславівщини. Заарештований у грудні 1945 р. і засуджений до розстрілу, який замінили на 20 років таборів суворого режиму. Відбував покарання в таборах Казахстану, помер у 1953 р. Точна дата й місце поховання невідомі. Реабілітований 12 лютого 1992 р. [7].

Трагічна доля членів Бібліографічної комісії НТШ у Львові є прикладом цілеспрямованого нищення української наукової еліти, що мало вкрай негативні наслідки для подальшого розвитку української науки та культури.

Бібліографія

1. Бабак О. І., Даниленко В. М., Плекан Ю. В. Прага–Харків–Соловки: Архівно-слідча справа академіка Степана Рудницького. Київ, 2007. 260 с.
2. Возняк Г. М. Микола Чайковський – видатний український математик і громадський діяч. Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2007. 96 с.
3. Залізняк Микола Кіндратович. *Реєстр розсекречених архівних фондів України* : міжархівний довідник. Київ, 2012. Т. 1, кн. 2. С. 210.
4. Ківшар Т. Внесок празької української еміграції у розвиток бібліотекознавства, книгознавства й бібліографії: діяльність Петра Зленка. *Українська біографістика*. Київ, 2013. Вип. 10. С. 241–281.

5. Ковальчук Г. Перші жертви боротьби на книжковому фронті: Сергій Єфремов, Павло Балицький, Ярослав Стешенко. *Альманах бібліофілів* / упоряд. Євген Пшеничний. Дрогобич : Коло, 2015. Кн. 1. С. 129–149.
5. Кравців Б. Розгром українського літературознавства 1917–1937 рр. *Записки НТШ*. Париж ; Чикаго, 1962. Т. 173. С. 217–308.
7. Мороз В. Редактор Іван Чепига. *Шлях Перемоги*. 2013. 13 лют. С. 6–7.
8. Полонська-Василенко Н. Спогади. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 591 с.
9. Російський державний архів соціально-політичної історії. Ф. 558. Оп. 11. Спр. 449. Арк. 101.
10. Шендрик Іван. *Реєстр розсекречених архівних фондів України* : міжархівний довідник. Київ, 2009. Т. 1, кн. 1. С. 53–54.
11. Електронний архів укр. визв. руху.: <http://avr.org.ua/viewDoc/26377>

Назар Різун

**Науковий шлях Ярослава Дашкевича (1926–2010)
за радянських часів (у світлі його епістолярію)**

Одним із творців української історичної науки у другій половині ХХ ст. став вірменіст, сходознавець, громадський діяч Ярослав Дашкевич. Участь його батьків – Олени Степанів і Романа Дашкевича – у національно-визвольних змаганнях на початку минулого сторіччя у поєднанні з природною непоступливістю майбутнього вченого зробили його цілцю репресивних дій радянських каральних органів. У 1949 р. він був заарештований і провів наступні 7 років у таборах [1, с. 7]. Увесь подальший життєвий шлях Я. Дашкевича сповнювали випробування та перешкоди: переслідування, тривалі періоди вимушеного безробіття у 1966–1967, 1972–1974 і 1978–1990 рр., заборони на публікацію наукових праць з 1972 р. [5, с. ix]. Попри це, він зробив вагомий внесок у розвиток української науки.

Наукова спадщина Я. Дашкевича відзначається значною кількістю та різноплановістю досліджень високого фахового рівня, розмаїттям дослідницьких тем і проблем. Йому вдалося зреалізувати себе водночас у багатьох галузях знань: археографії, бібліографії, вірменознавстві, сходознавстві, книгознавстві тощо. До того ж, – стверджує І. Гаюк, – працям ученого притаманна лише мінімально необхідна за мірками радянської доби заідеологізованість [3, с. iii]. У той час історик присвятив себе збереженню національної історіографії, а після

проголошення у 1991 р. незалежності України він неабияк посприяв її відродженню.

Не менш важливо й те, що Я. Дашкевич залишив по собі багатий і різноплановий епістолярій, який відкриває перед дослідниками його наукового шляху значні можливості та перспективи. Саме завдяки активному, зокрема міжнародному, листуванню ще за радянського часу професор Я. Дашкевич опублікував чимало статей у престижних зарубіжних часописах, а отже, в міру можливостей інтегрував українську історіографію в європейську науку та вивів її з майже повної, на той момент, ізоляції.

Розмаїта й об'ємна епістолярна спадщина свідчить про непересічність життєвого шляху дослідника. Вочевидь, за радянських часів кореспонденція з іноземними науковцями та інтелектуалами була неабияк ускладненою, а особливо для Я. Дашкевича, який перебував під пильним наглядом каральних органів. А втім, від початку 1960-х рр. історик усе ж підтримував регулярні контакти з ученими з Польщі, Німеччини, Франції, Швеції, Ісландії, Канади, США й інших країн [5, с. viii–xii]. Його епістолярій становить істотну частину його особового архіву, що зберігається у Меморіальній бібліотеці-архіві Ярослава Дашкевича (далі – МБАЯД) у Львові.

Епістолярний стиль історика вдало змалювала Г. Сварник: «Коли читати зараз листи Ярослава Дашкевича, зовсім ще молодого, за більшою емоційністю та розлогістю висловлювань людини, яка має життя попереду, вчувається сучасний його голос, характерна манера розмови, відвертість і водночас стриманість, шляхетність, які збереглися понині. Це свідчить про органічність і цілісність особистості, яку не змінили ні випробування таборами, ні складні життєві обставини» [10, с. 193].

Активна міжнародна співпраця допомогла Я. Дашкевичу представити свої наукові досягнення на Заході: «саме завдяки R[evue des] E[tudes] Arm.[éniennes], N.[ouvelle]S.[érie] мої дослідження вийшли на ширшу наукову арену. Бо те, що друкувалося мною з арменістики у Вірменії, Україні, Росії, а навіть Польщі, з великими труднощами виходило поза тогочасну залізну завісу» [5, с. viii]. Як пояснює фахівець, «я писав довжелезні листи дрібним каліграфічним почерком, які в Парижі редакції доводилося передруковувати» [5, с. ix].

Кропітку працю Я. Дашкевича оцінив один з його багатолітніх кореспондентів, відомий український сходознавець з Харкова А. Ковалівський: «Дорогий Ярославе Романовичу! Щиро вдячний Вам за відбиток Вашої статті в «Revue des études arméniennes» і вітаю Вас з одержанням цих відбитків. Взагалі друкування наукових праць у

закордонній пресі дуже важка річ, навіть щодо країн соціалістичного табору» [4, с. 23].

З огляду на неблагонадійність ученого в очах радянської влади, увесь його науковий шлях, ключову роль на якому відіграла вірменістика, сповнювали перешкоди. Подолати їх допомогла кореспонденція з українськими і зарубіжними науковцями. Одним з помічників у житті та науці став київський історик-джерелознавець, архівіст І. Бутич, з яким Я. Дашкевич переписувався упродовж 1960–1986 рр.

Проблемним став уже сам вибір вірменістики як теми дисертаційного дослідження: «При цій нагоді ще раз Вам [І. Бутичу. – Н. Р.] дякую за Вашу підтримку моєї «вірменознавчої тематики». На жаль, моя екзотична тема не завжди знаходить таку підтримку – от я і тиняюся із своїми вірмено-українськими статтями від однієї редакції до другої – завжди приготований на (в кращому випадку) холодну зустріч...» [9, с. 30–31]. За допомогою київського колеги, редактора «Науково-інформаційного бюлетеня» (тепер – «Архіви України»), Я. Дашкевич опублікував достатньо наукових праць за темою дисертації та захистив її у Єревані. Але на етапі затвердження результатів захисту він зіткнувся з новими перешкодами: «У мене починається дисертаційна катавасія. Моя книжка уже вийшла в Єревані у світ – а тепер треба мені вирвати з зубів начальства висновок з рекомендацією до захисту і характеристику. Здається, гладко все це не піде» [9, с. 54].

Спілкувався Я. Дашкевич з колегами і на тему переїзду до Вірменії, адже в рідному Львові він не міг повноцінно займатися наукою: «Ви маєте цілковиту рацію, пишучи про мої Єреванські плани. Вийхати туди легко – а повернутися в Україну більше чим важко. [...]. З другого боку моє становище у Львові більш чим нестерпне» [8, арк. 4]. Я. Дашкевич так підсумував своє ставлення до ситуації: «про перехід на т. зв. наукову посаду (яка іронія долі) тепер мені, мабуть, нічого думати. Невже залишається лише добровільна еміграція у Вірменію? Хоча я й вірменофіл, але моя симпатія до Єревана не сягає так далеко, щоб з приємністю думати про побут у ньому» [9, с. 65].

Радянське середовище не змінило Я. Дашкевича, і він залишався носієм української ідентичності та ідей. Для нього не втрачала актуальності ні україністика, ні потреба видання наукових праць українською: «Хотілося актуалізувати трохи питання української дипломатики – забуті й досить-таки занедбані. Прошу Вас, перегляньте цю статтю – якщо виявиться можливим – надрукуйте. Хотілося б друкувати її по-українськи...» [9, с. 40]. Я. Дашкевич висловлював розчарування російськомовністю багатьох тогочасних науковців [8,

арк. 3/]; також його турбувала маловживаність української мови в науці: «Я працюю на південних, східних чи північних, або й ще дальших сусідів, друкуюся всілякими мовами – лише не рідною. Боляче» [9, с. 232].

З вірменістикою значною мірою пов'язана і міжнародна кореспонденція Я. Дашкевича. Його публікаціям у «Revue des Études Arméniennes» у Парижі сприяв головний редактор часопису Г. Берберян, з яким у нього склалася довготривала співпраця. Що цікаво, Я. Дашкевич також встановив контакти з ученими з двох скандинавських країн – Ісландії та Швеції. До цього його спонукало вивчення міжкультурних контактів, а саме: ісландської місії вірменських єпископів в 11 ст. [6; 7] і шведського періоду в житті вірменського дипломата епохи Хмельниччини Захарія Гамоцького [2].

У 1970-х рр. Я. Дашкевич налагодив ефективну міжнародну співпрацю з працівниками тамтешніх академічних і наукових установ, що підкреслює вагу міжнародних зв'язків у його дослідницькій роботі за радянського часу. Завдяки цим зусиллям учений зробив помітний внесок у розвиток української історіографії, популяризацію історії України за кордоном. Отже, несприятливий інтелектуальний клімат радянської доби, за якого він був змушений працювати, не завадив Я. Дашкевичу залишити помітний слід в історії українсько-скандинавських наукових взаємин. Довготривалість кореспонденції з тамтешніми науковцями засвідчує серйозність намірів і системність роботи вченого, який присвятив цьому чимало часу і зусиль [6; 7; 2]. Так він хоча б частково зумів вирватись з полону радянщини.

Обмеження, заборони, перешкоди і постійний тиск на нього з боку влади, що керувалася москвоцентричною імперською логікою, не змінили Я. Дашкевича, який завжди залишався саме українським ученим. Його думки і спостереження, що викладені у листах до багатьох українських і зарубіжних науковців, зрештою, як і сам факт міжнародної кореспонденції, засвідчують неприйняття істориком радянської дійсності, висвітлюють різні грані його спротиву чужому й ворожому радянському середовищу.

Бібліографія

1. Араджионі М., Бубенок О., Мавріна О. Відомі та маловідомі сходознавчі дослідження Я. Р. Дашкевича. *Східний світ*. 2016. № 4 (93). С. 7–17.
2. Вірменія і Швеція // МБАЯД. VII/4. Спр. 219. 320 арк.
3. Гаюк І. Вступне слово. *Вірмени в Україні: Дорогами тисячоліть. Збірник наукових праць*. Львів : Вид-во Львівського музею історії релігії «Логос», 2012. С. III–X.

4. Дашкевич Я. Андрій Ковалівський. З листування 1964–1965 рр. *Україна в минулому*. 1996. № 8. С. 8–53.
5. Дашкевич Я. Замість передмови. *Вірменія і Україна*. Львів ; Нью-Йорк : Видавництво М. П. Коць, 2001. С. V–XII.
6. Ісландія I // МБАЯД. IV/8. Спр. 68. 296 арк.
7. Ісландія II // МБАЯД. IV/8. Спр. 69. 312 арк.
8. Листи Дашкевича Я. Р. до Ковалівського А. П. // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 149. Оп. 1. Спр. 109. 12 арк.
9. Листування Ярослава Дашкевича та Івана Бутича (1960–1986) / упоряд. А. Фелонюк. Львів, 2012. 296 с.
10. Сварник Г. Між Києвом і Львовом : Листування Юрія Меженка з Ярославом Дашкевичем (1945–1969). *Археографічний щорічник*. 2009. Вип. 13–14. С. 191–219.

Ярослав Сеник

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МЕЦЕНАТА ОМЕЛЯНА АНТОНОВИЧА У США В РОКИ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ (НА МАТЕРІАЛАХ АРХІВУ У ЛННБУ ім. В. СТЕФАНИКА).

Фундація Омеляна і Тетяни Антоновичів, яка існувала виключно на власних заощадженнях, за масштабом і широтою діяльності не має рівних в сучасній історії українського меценатства. Омелян Антонович (6.02.1914–28.02.2008) – почесний громадянин міст Долина (2002) (разом з дружиною) і Львів (2004), нагороджений Почесною грамотою ВР України (2004) і орденом князя Ярослава Мудрого 5 ступеня (2008). Початкову освіту здобув у рідній Долині, вивчав право та економіку у вищих школах Любліна (1932–1933), Познані (1937–1939), Берліна (1939–1941), доктор права УВУ в Празі (1943). Член ОУН від 1933 р. Політв'язень польських тюрем (1933–1936), нацистського концтабору Заксенгаузен (09.1941–08.1942; 09.1943–10.1944). До лютого 1948 р. – організаційний референт в ЗЧ ОУН. В кінці 1949 р. емігрував з дружиною до США, де від 1 січня 1951 р. впродовж десяти років був представником ЗП УГВР у Вашингтоні. Одночасно у 1954–1958, 1960–1961 рр. обирався головою «Об'єднання українців Вашингтона» (ОУВ).

Секретар (1970–1973) і заступник голови (1973–1980) Дослідно-видавничого об'єднання «Пролог» А. Камінський писав у своїх записках: «У 1952 році започаткував свою діяльність «Пролог» [...] як легальна інституція ЗП УГВР і Генерального Секретаря УГВР. Його зареєстрованими, формальними засновниками були о. Іван Гриньох,

Микола Лебедь, Мирослав Прокоп, Омелян Антонович, Юрій Лопатинський і Богдан Чайківський» [14].

О. Антонович подав хронологію початків «Прологу» у нотатках, які опублікував у «Спогадах»: «12 грудня 1952 р. Зробили перші кроки для реєстрації пресового бюро («Прологу»); 29 січня 1953 р. Маємо вже офіс на бюро; 20 квітня 1953 р. Створено в бюрі студійну групу; 16 липня 1953 р. В студійній групі пишуть праці до проблем визвольної боротьби; 13 квітня 1954 р. З'явився мій лист у «Конгресовому Рекорді» [...]. Це у зв'язку зі святом Т. Г. Шевченка у «Віллард-готелі»; Лютий 1956 р. Винайняли нове приміщення для бюро у Нью-Йорку. Плянємо розширення своєї діяльності і впливу [...]. Видаємо «Пролог» [...], також «Дайджест оф Совет Юкраїніен Прес». Щотижня їжджу до Нью-Йорку, влаштовую передплату. 14 грудня 1957 р. Відбулася розмова з поляками, яку організував Влодзімеж Бончковський – про сучасні українсько-польські справи у Польщі. Друга українсько-польська зустріч відбулася вже в нашому домі, але аж за рік – 15 березня 1958 року» [8, с. 62, 65, 66, 68, 69, 72, 76, 77]. О. Антонович входив до Студійної групи «Прологу» [13].

Л. Добрянський, професор економіки Джорджтаунського університету і голова (1949–1954, 1962–1983) Українського Конгресового Комітету Америки (УККА), маючи добрі зв'язки в обох партіях, активно займався українським питанням у Конгресі США. Він залучав до своєї діяльності О. Антоновича як голову «ОУВ». Від 1954 р. влаштовувались передріздвяні виступи і стенди біля Національної ялинки перед Білим Домом у Вашингтоні. «ОУВ» три роки поспіль долучало свій стенд з надписами: «Від народу України для народу США», «Вітання від вільних українців» [8, с. 32–33].

В 1956 р. О. Антоновичу і Л. Добрянському вдалось організувати бенкет на честь свято державності 22 січня у широкому масштабі. 21 січня у Президентській залі готелю «Мейфлауер» розмістили 300 гостей (понад 200 українців з усіх штатів). В президії сиділи сенатори А. Еллендер і Дж. Фріер, конгресмени М. Фіген і Дж. Керстен, капелан Сенату Ф. Гарріс, контр-адмірал Дж. Менц, Е. О'Коннор та ін. [8, с. 37–39].

Звіт О. Антоновича про хід слухання у підкомісії закордонних справ Палати Представників Конгресу в українській справі п. н. «Чи буде американське посольство в Києві?» помістили у «Сучасній Україні» 9 серпня 1953 р. [9]. Наступного року його лист у цій справі було внесено до протоколу Конгресу США в окремий розділ. О. Антонович 5 квітня 1954 р. письмово висловив подяку конгресмену Л. Сміту за підтримку у прийнятті 58-ої Резолюції [3]. Подібні листи з подякою за підтримку української справи отримували й інші конгресмени.

О. Антонович, не маючи ще громадянства США, став членом Інаугураційного комітету новообраного президента Д. Айзенгауера та віце-президента Р. Ніксона (1957).

Коли Конгрес схвалив публічний закон 86-749 від 13 вересня 1960 р. про спорудження пам'ятника Кобзареві у Вашингтоні, то О. Антонович вислав лист з рекомендаціями щодо визначення місця для пам'ятника [2].

Маловідомою є його дослідницька робота для потреб «Прологу». Для дослідження «Українське підпілля і боротьба УПА (1940–50-ті роки)» він уклав картотеку публікацій в закордонній та українській радянській пресі (1939–1956), а також трофейних німецьких матеріалів, Військових Трибуналів США про підпілля ОУН та УПА в 1941–1943 р. та ін. [1].

Зроблені О. Антоновичем виписки з трофейних німецьких документів Національного Архіву США у Вашингтоні були видані у серії «Літопис УПА» (т. 21; Торонто, 1991). Він також закупив і передав мікрофільми цих документів для архіву «Літопису УПА» [7].

О. Антонович у листах до Л. Ребета писав про організацію слухань у Європі Комітетом Конгресу та висилку газети для конгресмена М. Фігена [6]; з Б. Кордюком обговорював висилку «Прологу» на Близький Схід і в афро-азійські країни [4]; звертався до колишнього конгресмена О. Армстронга у справі організації Конференції про перемогу у холодній війні [11, арк. 5–6] і до колишнього голови ІРО Е. О'Коннора щодо «Дайджеста» [5, арк. 1].

В архіві зберігаються 14 листів (1953–1965) голови «Пролога» (1952–1974) М. Лебеда до О. Антоновича [15]. Голова Президії ЗП УГВР (1946–1983) о. І. Гриньох у своїх листах порушував політичні справи, співпрацю з іншими політичними силами в США (зокрема з УККА) [12, арк. 3].

М. Прокоп, заступник голови (1952–1974) і голова «Пролога» (до 1981), редактор «Дайджеста» (1957–1977), 21 із 30 листів до О. Антоновича присвятив редакційній роботі «Пролога». 11 жовтня 1957 р. він підкреслив: *«твоя співпраця конечна»*, в листах за жовтень-грудень 1957 р. просив долучитися до укладання «Центрального адресаря», а 18 лютого 1958 р. повідомив: *«Ти зарахований не тільки до редакції Дайджеста, але також до Н. С.»* [«Нового Світу» – Я. С.], у листі від 27 березня 1959 р. йшлося про конференцію *«присвячену українській закордонній політиці»*, а також про співпрацю «Прологу» з УККА, зокрема про видання „The Ukrainian Quarterly”, обмін статейним і рецензійним матеріалом [17].

У листах секретаря Л. Ортинського відображено участь О. Антоновича над розробкою перших чисел «Дайджеста». 29 травня 1957

він писав, що «зреферував Миколі [Лебедю – Я. С.] Ваш проект виготовляти огляди преси» [16, арк. 3].

В архіві відклалися листування О. Антоновича зі секретарями «Прологу» Р. Олесницьким (1959) і Ю. Лопатинським (1964, 1965) а також з Л. Шанковським (1951, 1952, 1957–1958), Б. Чайківським (1957) й ін.

В кінці 1958 р. отримавши постійне працевлаштування О. Антонович був змушений припинити щотижневі поїздки до Нью-Йорка і співпрацю у «Дайджесті». В 1961 р. він перестав бути головою ОУВ, але з «Прологом» і ЗП УГВР зв'язків не припиняв. Від початку 1960-х рр. займався фермерством.

М. Лебедь при створенні Фондації запропонував на голову Журі Ю. Шевельова. Першим лауреатом став член «Прологу» поет Василь Барка, а другим – політв'язень поет Василь Стус.

Бібліографія

1. Антонович О. Бібліографічна картотека (включно із робочими нотатками) трофейних німецьких архівних матеріалів із фондів Бібліотеки Конгресу США, а також Військових Трибуналів США про підпілля ОУН та УПА в 1941–1943 рр. М. англ. 37 карт. ЛННБ України. Від. рукоп. Ф. 282 (Антоновичі О. і Т.), оп. 1, спр. 336.
2. Антонович О. Лист до «Екзекутиви Крайового Комітету Пам'ятника Шевченкові» (Нью-Йорк). 1961 жовтня 23. Вашингтон. Маш. відпуск. 1 л., 1 арк. ЛННБ України. Від. рукоп. Ф. 282 (Антоновичі О. і Т.), оп. 1, спр. 599.
3. Антонович О. Лист до Сміта Л. 1954 квітня 5. Арлінгтон, шт. Вірджинія. М. англ. Маш. відпуск. 1 л., 3 арк. Там само, спр. 556.
4. Антонович О. Листи до Кордюка Б. Арлінгтон, шт. Вірджинія; Вашингтон. 1956–1957. Маш. відпуск. 3 л, 3 арк. Там само, спр. 571.
5. Антонович О. Листи до О'Коннора Е. Арлінгтон, шт. Вірджинія. 1958. М. англ. Автограф, чернетка. 2 л., 2 арк. Там само, спр. 578.
6. Антонович О. Листи до Ребета Л. 1954. Арлінгтон, шт. Вірджинія. 3 л., 3 арк. Маш. відпуск. Там само, спр. 586.
7. Антонович О. «Німецькі документи (звіти) про підпілля ОУН-УПА до 21 тому «Літопису УПА». Вашингтон. М. нім., англ. Маш., комп. друк. 156 арк. Там само, спр. 339.
8. Антонович О. Спогади. Частина друга. Київ-Вашингтон : «Місіонер», 2003. 568 с.
9. [Антонович О.]. О. А. «Справа нав'язання дипломатичних взаємин між США і Українською та Білоруською ССР на розгляді Підкомісії закордонних справ Палати Репрезентантів» – звіт для преси.

1953. [Вашингтон]. Маш. 8 арк. ЛННБ України. Від. рукоп. Ф. 282 (Антоновичі О. і Т.), оп. 1, спр. 315.

10. Антонович О. «Українське підпілля і боротьба УПА (1939–50-ті роки)» – картотека. Там само, спр. 322–332.

11. Армстронг О. Листи до Антоновича О. 1952, 1954, 1963. Вашингтон. М. англ. Маш. 4 л., 6 арк. Там само, спр. 608.

12. Гриньох І., о., д-р. Листи до Антоновича О. 1951, 1953. Б. м. Маш. 4 л., 6 арк. Там само, спр. 620.

13. Дослідно-видавниче об'єднання «Пролог. Протокол 5 наради «студійної групи» 28 липня 1953 р. 1953. Нью-Йорк. маш. відпуск. 4 арк. Там само, спр. 1262.

14. Колодій Я. (рец.) : Камінський А. «Пролог» у холодній війні з Москвою» (В-во «Гадяч», 2009) [Електронний ресурс]. *Вісті комбатанта*. Інтернет-версія. URL: <https://komb-ingwar.blogspot.com/2010/08/> (дата звернення: 15.10.2025).

15. Лебедь М. Листи до Антоновича О. 1953–1965. Нью-Йорк. Маш. 14 л., 15 арк. ЛННБ України. Від. рукоп. Ф. 282 (Антоновичі О. і Т.), оп. 1, спр. 638.

16. Ортинський Л. Листи до Антоновича О. 1954–1961. Мюнхен, Нью-Йорк. Маш. 20 л., 20 арк. Там само, спр. 648.

17. Прокоп М. Лист до Антоновича О. 1957–2000. Нью-Йорк. 30 л., 30 арк., 3 конв. Там само, спр. 652.

Роман Тютенко

СОЛІДАРНІСТЬ ПОНЕВОЛЕНИХ НАЦІЙ: АНТИБІЛЬШОВИЦЬКИЙ БЛОК НАРОДІВ І ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ В ДІАСПОРІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.

В українській діаспорі західної Європи та Америки у 1950–1980-х рр. надзвичайно активну суспільно-політичну, міжнародну діяльність провадив «Антибільшовицький блок народів» (АБН), який був заснований з ініціативи ОУН(р) ще у листопаді 1943 р. на конференції поневолених народів Східної Європи і Азії. На цій конференції були присутні представники 12 національностей: 5 українців, включно з командиром УПА Р. Шухевичем, 6 азербайджанців, 5 грузинів, 5 узбеків, 4 вірмени, по 2 кримських татар білорусів і осетинів, і по 1 представнику від казахів, кабардинців, черкесів, башкирів, чувашів. Представники цих народів обговорили політичне положення в світі і в СРСР, засудивши німецький націонал-соціалізм і російський більшовизм, намітили спільну лінію боротьби з німцями і росіянами та вирішили сформувати Комітет поневолених народів [3, с. 269].

Наступна конференція поневолених, неросійських народів, які входили тоді до СРСР була проведена таємно у 1944 р. в Кракові. Вже по завершенні Другої світової війни, на конференції у 1946 р. у Пазінгу в Мюнхені були сформовані Центральний комітет АБН, головою якого було обрано Ярослава Стецька, та Рада народів.

Громадсько-політичний діяч Ярослав Стецько очолював ЦК АБН від 1946 р. до 1986 р. і при його керівництві, організація розвинулася у вагоме координаційне громадсько-політичне об'єднання. У перших повоєнних роках діяльності АБН нараховував в своєму складі представників 13 поневолених радянською владою народів: українців, азербайджанців, вірменів, башкортів, білорусів, грузинів, кабардинців, казахів, узбеків, осетинів, татар, черкесів, чувашів. А у 1950-х рр. до АБН вже входили представники понад 20 націй [85, с. 40].

Програмним документом, який став основою для діяльності АБН була Декларація, ухвалена на Першому конгресі в Мюнхені 25 травня 1946 р. Цей документ став ідейним маніфестом організації та окреслив її головні цілі: визвольні ідеї поневолених народів, соціальна справедливість, права людини та індивідуальна свобода, а гаслом стало «За свободу народів і людини [3, с. 28; 4, с. 41; 57]. Перебуваючи на стику ідейної боротьби між Заходом і Сходом, АБН бачив себе одним із засобів дії проти Москви, прагнучи розвінчувати обличчя російського імперіалізму, доводячи помилковість деяких західних країн у пошуку компромісів з більшовизмом [33, с. 1-2; 69, с. 2; 78, с. 3; 25, с. 7; 34, с. 4]. Ідейні засади і положення, які виходили з Декларації АБН 1946 р. пізніше лягли в основу Статуту АБН, прийнятого на Третньому конгресі 27-29 березня 1954 р.

Окрім Президента ЦК АБН Я. Стецька, до проводу організації належали віце-президенти АЦК АБН колишній міністр с/господарства Болгарії і міністр освіти болгарського уряду у вигнанні Христо Статев, генерал Ференц Фаркаш де Кісбарнак з Угорщини колишній міністр МЗС Словацької республіки і Президент Ради Народів АБН проф. Фердинанд Дурчанські, генеральний секретар АБН князь Ніко Накашідзе з Грузії, генерал Х. Алабанда з Хорватії та Слава Стецько, які багато років відігравали помітну роль у адміністративно-організаційних справах АБН і представляли його назовні [62, с. 43; 38, с. 3].

АБН разом з Пресовим бюро, розміщуючись у приміщенні редакції «Самостійника» на Dachauerstraße 9/II, а з 1950-х рр. на Zeppelinstraße 67, проводив інформаційно-пропагандистську роботу у середовищі еміграційних громадсько-політичних кіл Німеччини і різних країн світу та при кожній нагоді звертався до міжнародних організацій, урядів та політиків з меморандумами та меморіалами. Друкованим органом АБН

був інформаційний бюлетень «ABN-Correspondence» з німецькою, англійською та французькою мовами. Редакторами бюлетеню були Д. Вальчев з Болгарії, Д. Донцов та С. Стецько. У цих бюлетенях друкувалися надіслані меморандуми, звернення, відкриті листи чи протести, публікувалися звіти про проведену діяльність, подорожі і зустрічі керівників АБН з різними політиками та лідерами держав світу, поширювалися матеріали проти радянської політики [62, с. 43; 85, с. 41].

У другій половині 1940-х р. були скеровані звернення до країн мирної конференції в Парижі, ООН, Держсекретаря США Д. Ачесона, прем'єр-міністра Великої Британії В. Черчілля, Президента комітету «Вільна Європа» Дж. Грю та міністрам закордонних справ країн-союзниць про засудження імперіалістського режиму в СРСР, боротьбу і визвольні прагнення поневолених народів та про загрозу радянської тиранії для цілого світу [6, с. 3; 7, с. 58; 62, с. 43; 59, с. 8; 57]. А також було видано низку декларацій і меморандумів, в яких було засуджено російський комуністичний імперіалізм в Азії, Африці і на Кубі [85, с. 41].

Викриваючи антидемократичний, тоталітарний радянський режим, АБН періодично публікував матеріали про Голодомор у 1932-1933 та у 1940-х рр. [40, с. 14], про вибори в СРСР і країнах соцблоку, називаючи їх «виборчими комедіями» [35, с. 2; 17, с. 7]; повідомляв про стан прав людини і опір русифікації в Грузії, Естонії, Литві, Словаччині, Туркменістані, Україні з українським визвольним рухом і підпільною боротьбою, та в інших підрадянських країнах [32, с. 10; 31, с. 25; 73, с. 14; 87, с. 7; 53, с. 8; 56, с. 10; 81, с. 11; 84, с. 25; 89, с. 18; 54, с. 17]; про проблеми національностей та етнічних меншин [42, с. 9; 53, с. 3; 77, с. 9]; розвінчували російську еміграцію, О. Керенського, О. Солженіцина та інших представників, знімаючи маску «антиімперськості», вказували, що це ті ж самі «великороси», які прагнули неподільності Росії [75, с. 5; 8, с. 12; 1; 2].

Разом з тим, провід АБН виступав з відкритими листами і зверненнями, зокрема з листом українських політичних в'язнів у 1956 р. до ООН і всього цивілізаційного світу щодо умов утримання політв'язнів у Гулазі та у зв'язку з повстаннями в Норильську та Кенгірі [70, с. 1; 47, с. 2; 93, с. 10; 74, с. 10; 83, с. 9; 76, с. 19; 29, с. 35]. А у зв'язку з вбивствами Степана Бандери та Лева Ребета АБН адресував урядам вільного світу та Європейській економічній спільноті, протестні резолюції проти вбивств, скоєних московським урядом, вказуючи, що й «надалі продовжуватиме визвольну боротьбу за свободу народів радянської колоніальної імперії» [60, с. 1; 62, с. 43; 26].

Одночасно, АБН виступав проти переслідування поетів, письменників-шістдесятників. Так, окремий номер бюлетеню АБН зі зверненнями був присвячений Василю Симоненку, померлому 13

грудня 1963 р. Його називали «поетом-борцем на українській землі», який захищав свободу України та своєю творчістю чинив опір російському шовінізму [94, с. 1; 80, с.5]. З АБН лунали заклики волі, публікувались листи, збирались підписи під петиціями на захист Івана Дзюби, Івана Світличного, Богдана і Михайла Горинів, Івана Геля, Левка Лук'яненка, Валентина Мороза, Михайла Осадчого, Святослава Караванського, Василя Стуса, В'ячеслава Чорновіла, Ірини Стасів-Калинець, Стефанії Шабатури та десятків інших митців, письменників, інтелектуалів, затриманих і засуджених в другій половині 1960-х і під час «великого покосу» початку 1970-х рр. та у подальших роках, зокрема арештованих у 1977 р. Мирослава Мариновича та Миколи Матусевича [50, с. 23; 71, с.26; 23, с.48; 88, с.12; 95, с.7; 90, с.30; 63, с.48; 9, с.1; 86, с.41; 82, с.1; 66, с.37; 55, с.38; 51, с.4].

У зв'язку з проведенням Олімпійських ігор 1972 в Мюнхені, АБН випустив протестний заклик, який широко розійшовся по делегаціям країн-учасниць. У заклику до народів цивілізованого світу було заявлено, що російська комуністична диктатура не розділяє елементарні етичні основи людського буття, міжнародного співжиття, а відтак і олімпійського миру, фундаментальними принципами якого є правда, свобода, прогрес без поневолення [30]. У листівках і відозвах до туристів Мюнхена і учасників Олімпійських ігор закликали поглянути на правду, про злочини СРСР проти народів Центрально-Східної Європи і Азії, інтервенції до різних країн, придушення визвольних проявів, каральну психіатрію за іншодумство, репресії проти інтелектуалів і митців України та інших народів [18, с. 14; 10, с.14].

З метою розширення географії роботи АБН і залучення до визвольних питань поневолених народів широких суспільних і політичних кіл були закладені з 1950-х рр. філії – переважно українські відділи чи організації приятелів АБН, серед яких у США, Канаді, Великій Британії, Франції, Нідерландах, Бельгії, Австрії, Іспанії, Швейцарії, Швеції, Венесуелі, Парагваї, Австралії і Новій Зеландії, Туреччині, Аргентині та на Тайвані [85, с. 40; 15, с.5; 91, с.16; 36, с.13; 12, с.15; 14, с.14].

Одним із дієвих методів роботи членів АБН були масові зібрання, демонстрації та проведення публічних прес-конференцій з журналістами і місцевим громадянством. Першою публічною активністю задля привернення уваги до справи українського і інших народів АБН була маніфестація в Мюнхені в 1947 р. Протягом 1950-1960-х рр. в Мюнхені і в Баварії на територіях колишніх таборів Ді-пі відбулася низка протестних маніфестацій та демонстрацій у зв'язку з угорською революцією, Познанськими протестами 1956 р. і їх придушенням радянськими військами, а також демонстрації у зв'язку

з радянським вторгненням до Чехословаччини в серпні-вересні 1968 р. [65, с. 2; 75, с.1; 44, с.7; 27, с.14; 22, с.43].

Також демонстрації проходили і за кордоном, зокрема у 1950-х-1960-х рр. мітинги представників народів «за залізною завісою» за визнання їхніх прав чи проти візитів радянських делегацій А. Вишинського, О. Косигіна відбулися у Нью-Йорку, Чикаго, Філадельфії, Мілвокі, Вінніпезі, Торонто [41, с. 12; 19, с.8; 21, с.14; 20, с.12]. У вересні 1959 р. у Вашингтоні, Детройні, Чикаго, Рочестері, Філадельфії та інших містах пройшли багатотисячні протести проти візиту М. Хрущова до США. Лідери АБН надсилали телеграми до американських політиків, президентів, називали день приїзду М. Хрущова «трагедією великих масштабів», а Білий дім – «не місцем прийому злочинця, коли українці борються і гинуть за свою свободу» [96, с. 21; 52, с.22].

АБН за керівництва Я. Стецька брав участь у численних міжнародних антикомуністичних конференціях і конгресах. Так, Я. Стецько брав участь у конференціях і конгресах у Формозі, Мехіко, Сайгоні, Гватемалі, Анкарі, Манілі, Токію, Ексоріалі, Римі, Единбурзі, Валетті, Лондоні, Парижі [79, с. 25; 48, с.9; 92, с.15], а також Ярослав або Слава Стецько відвідували США, Канаду, Австралію, Іспанію, Італію, Францію, В'єтнам, Тайвань на запрошення місцевих громад, організацій чи з робочими візитами. На кожній зустрічі Стецьки давали інтерв'ю і коментарі місцевим газетам, про проблеми анти-більшовицької боротьби, український визвольний рух тощо [11, с. 42; 28, с.45; 16, с.48; 58, с.11; 61].

Одними із знакових ділових поїздок Я. Стецька були візити до Іспанії та на Тайвань. Візит до Іспанії відбувся у січні 1955 р. з метою зустрітися як з місцевими анти-більшовицькими організаціями та їх лідерами, так і з іспанськими політиками: генералом Ф. Франко, міністром МЗС Мартіном Альбертом Артахо, військовим міністром Аугустином Муньоз Грандесом та мав можливість аудієнції у королеви-матері Йоганни і малолітнього короля Симеона II, інформуючи усіх про визвольні справи поневолених народів Східної Європи [39, с. 2].

Наступного року, 1956 р., президент АБН відвідав Тайбей, столицю Китайської республіки на Тайвані. Під час тайванського турне Я. Стецько зустрівся з тайванськими громадсько-політичними діячами, президентом Чаном Кайші, міністром внутрішніх справ Тайваню Ку Чен-каном та проф. Лін Цу-зен з Китайської жіночої ліги. У своєму зверненні до народу Тайваню Я. Стецько промовив: «Для мене велика честь приїхати до вас з віддаленої частини Європи та провести деякий час у цій войовничій атмосфері серед послідовних і безстрашних борців за національну справу та права народів. Наші цілі схожі і наші шляхи визволення ідентичні. Ми боремося за те, щоб ліквідувати комунізм у

всьому світі, розкласти Російську імперію, червону чи білу, і побудувати на її руїнах демократичні та волелюбні держави. Епоха імперій минула. Тепер настав час волелюбних націй» [45, с. 5].

Поряд з виданням періодики та міжнародною активністю, українські діячі АБН видавали публікації англійською та німецькою мовами про боротьбу з Москвою, її імперську політику, український визвольний рух тощо. Це перед усім книги Ярослава Стецька: «How to Localize and Win the War against Russia», «An Imperialist Russia or Free National States?», «The Kremlin on a Volcano», «The Road to Freedom and the End of Fear.», «Der Westen vor der Entscheidung», «Der höhere Sinn unseres Kampfes» [42, с. 46]. З рештою, за проведення активної визвольної, суспільно-політичної діяльності, Ярослав Стецько був удостоєний 22 жовтня 1966 р. звання почесного громадянина міста Вінніпег [46, с. 31].

Керуючи організацією з 1946 по 1986 р., Ярослав Стецько перетворив АБН на вагоме координаційне громадсько-політичне об'єднання. АБН в діаспорі активно виступав проти російського більшовизму та імперіалізму, проводив інформаційно-пропагандистську роботу, брав участь у міжнародних антикомуністичних конгресах і форумах, викривав злочини радянського режиму та захищав переслідуваних дисидентів.

Бібліографія

1. АБН демаскує Керенського / Архів УВУ. Фонд АБН
2. АБН відкидає співпрацю з Керенським / Архів УВУ. Фонд АБН
3. Антибольшевицький блок народів. І. Конференція поневолених московським більшовизмом народів. Збірник на пошану ген. Романа Шухевича. За ред. Г. Васьковича. Мюнхен, 1990. С. 269.
4. Атлантийська хартія і Декларація АБН. Самостійник: суспільно-політичний місячник. Ч. 9. Мюнхен, 1946. С. 41
5. Деклярація Антибольшевицького блоку народів. Самостійник: суспільно-політичний місячник. Ч. 6. Мюнхен, 1946. С. 28
6. Меморіал Антибольшевицького блоку народів на Мирову конференцію в Парижі. Самостійник: суспільно-політичний місячник. Ч. 6. Мюнхен, 1946. С. 3
7. Меморіал Антибольшевицького блоку народів на Мирову конференцію в Парижі. Визвольна політика. Ч. 7. Мюнхен, 1946. С. 58
8. A. Solzhenitsyn defends Russian colonialism and imperialism. ABN Correspondence Bulletin. No 1. München, 1981. P. 12;
9. A Wave of Arrests in Ukraine. ABN Correspondence Bulletin. No 1. München, 1972. P. 1

10. ABN Activities During the Olympic Games in Munich. ABN Correspondence Bulletin. No 6. München, 1972. P. 14
11. ABN Activity in Australia. ABN Correspondence Bulletin. No 1. München, 1965. P. 42
12. ABN Aktivität in Amerika. ABN Korrespondenz. Sonderausgabe. München, 1957-58. S. 15
13. ABN Demonstration in Toronto. ABN Correspondence Bulletin. No 1. München, 1969. P. 50
14. ABN Mission in Free China. ABN Correspondence Bulletin. No 5-6. München, 1957. P. 14
15. ABN in USA. ABN Korrespondenz. Nr. 5-8. München, 1954. S. 5
16. A.B.N. Representative in USA and Canada. ABN Correspondence Bulletin. No 1. München, 1965. P. 48
17. After the Elections in Poland. ABN Correspondence Bulletin. No 3-4. München, 1957. P. 7
18. An Appel of the ABN to the tourists and athletes of the free nations of the world on the occasion of the 1972 Olympic Games. ABN Correspondence Bulletin. No 6. München, 1972. P. 14
19. Anti Bolshevik Manifestation. ABN Information Bulletin. No 1. New York, April, 1952. P. 8
20. Antibolschewistische Demonstration vor dem UN-Gebäude. ABN Korrespondenz. Nr. 11-12. München, 1954. S. 12.
21. Anti Kossygin Demonstration In New York. ABN Correspondence Bulletin. No 5. München, 1967. P. 14
22. Appeal To All Freedom-Loving Nations And Peoples Of The World issued by the Conference of ABN, London, October, 1968. ABN Correspondence Bulletin. No 6. München, 1968. P. 43
23. Arrests And Trials Of Intellectuals In Ukraine. ABN Correspondence Bulletin. No 6. München, 1966. P. 48
24. Arrests and Persecutions in Ukraine. ABN Correspondence Bulletin. No 4. München, 1972. P. 27
25. Aufgaben und Leistungen. ABN Korrespondenz. Nr. 11-12. München, 1954. S. 7
26. Banderas Tod – Eine Mahnung. ABN. Ukrainische Delegation / Архів УВУ. Фонд АБН.
27. Big Protest Meeting in Munich. ABN Correspondence Bulletin. No 1-2. München, 1957. P. 14
28. Chicago Tribune on Ukrainian Resistance Movement. ABN Correspondence Bulletin. No 1. München, 1965. P. 45
29. Concentration Camps in the Soviet Union. ABN Correspondence Bulletin. No 5. München, 1965. P. 35.

30. Das ZK des ABN. Aufruf an die wahrheits- und freiheitslebenden Menschen in aller Welt. / Архів УВУ. Фонд АБН.
31. Danger For Georgia. How Moscow carries out its policy of destroying nationality. ABN Correspondence Bulletin. No 5. München, 1965. P. 25
32. Die Lage in Georgien. ABN Korrespondenz. Nr. 3-4. München, 1954. S. 10
33. Die geschichtliche Aufgabe des ABN. ABN Korrespondenz. Nr. 5. München, 1950. S. 1-2
34. Die politisch-programmatischen Leitsätze des ABN. ABN-Satzungen. ABN Korrespondenz. Nr. 9-10. München, 1954. S. 4.
35. Die Wahlkomödie in der Sowjet-Union. ABN Korrespondenz. Nr. 4. München, 1950. S. 2
36. Der ABN auch in Kanada aktiv. ABN Korrespondenz. Nr. 8-9. München, 1955. S. 13
37. Der ABN und der ungarische Freiheitskampf. ABN Korrespondenz. Sonderausgabe. München, 1956-57. S. 7
38. Der dritte Kongress des ABN. ABN Korrespondenz. Nr. 5-8. München, 1954. S. 3.
39. Der Präsident des ZK des ABN in Spanien. ABN Korrespondenz. Nr. 3. München, 1955. S. 2.
40. Der Völkermord in der Sowjetunion. ABN Korrespondenz. Nr. 3-4. München, 1950. S. 14.
41. Demonstrationen des ABN in Winnipeg. ABN Korrespondenz. Nr. 11-12. München, 1954. S. 12
42. Derzavyn V. National Problems and National Resistance in Soviet Concentration Camps. ABN Correspondence Bulletin. No 4-5. München, 1956. P. 9
43. Esthonia under the Pressure of Russification. ABN Correspondence Bulletin. No 4-5. München, 1956. P. 8
44. Erklärung des ABN zu den jungsten Ereignissen in Polen und Ungarn. Ibid. S. 4, Der ABN und der ungarische Freiheitskampf. ABN Korrespondenz. Sonderausgabe. München, 1956-57. S. 7
45. Free China - Vanguard in the Anti-Communist Struggle. ABN Correspondence Bulletin. No 1. München, 1956. P. 5.
46. Former Prime Minister of Ukraine - Honorary Citizen of Winnipeg. ABN Correspondence Bulletin. No 3. München, 1967. P. 31.
47. From Women Political Prisoners to Ukrainians in the Free World. ABN Correspondence Bulletin. No 8-9. München, 1956. P. 2
48. Guatemala Conference - A Big Step Forwards. ABN Correspondence Bulletin. No 11-12. München, 1958. P. 9
49. Huge A.B.N. Demonstration in New York. ABN Correspondence Bulletin. No 1-2. München, 1958. P. 3.

50. Ivan Dziuba — Young Literary Critic Sentenced In Kyiv. ABN Correspondence Bulletin. No 4. München, 1966. P. 23
51. KGB incites hatred toward Stus. ABN Correspondence Bulletin. No 4. München, 1979. P. 44
52. Khrushchov in Washington. ABN Correspondence Bulletin. No 12. München, 1959. P. 22
53. Koch H. The Nationalities Problem in the USSR. ABN Correspondence Bulletin. No 6-7. München, 1956. P. 3
54. Kyiv Students Demonstrate. ABN Correspondence Bulletin. No 5. München, 1967. P. 17
55. Letter from Iryna Stasiv-Kalynets. ABN Correspondence Bulletin. No 3. München, 1979. P. 38
56. Lithuania's Youth Opposes Communist Ideology. ABN Correspondence Bulletin. No 5. München, 1963. P. 10
57. Jaroslav Stetzko for the ABN to Mr. W.C. Churchill. London. 7th November, 1948 / Архів УВУ. Фонд АБН.
58. Jaroslav Stetzko Visits The U.S.A. ABN Correspondence Bulletin. No 7-8. München, 1958. P. 11
59. Memorandum of ABN to the United Nations. ABN Information Bulletin. No 1. New York, April, 1952. P. 8
60. Memorial of the Central Committee of the ABN. ABN Correspondence Bulletin. No 12. München, 1959. P. 1
61. Mr. Stetzko is here to fight the Red regime. Daily Mail, Edinburg / Архів УВУ. Фонд АБН.
62. Nakashidze N. 20 Years Activity of A.B.N. ABN Correspondence Bulletin. No 5. München, 1963. P. 43
63. New Reprisals Of Moscow Against Ukrainians. ABN Correspondence Bulletin. No 5. München, 1968. P. 48
64. Not Accept Status Quo Under Any Conditions (Resolutions Adopted by the Political Conference of ABN-Canada). ABN Correspondence Bulletin. No 11-12. München, 1958. P. 11.
65. Öffentliche Kundgebung des Antibolschewistischen Blocks der Nationen (ABN) über aktuelle Fragen der Weltpolitik. ABN Korrespondenz. Nr. 6-7. München, 1955. S. 2
66. Osadchy's Letter Published. ABN Correspondence Bulletin. No 3. München, 1979. P. 37;
67. Podilska S. Die Ideen des ABN setzen sich immer mehr durch. / Архів УВУ. Фонд АБН.
68. Poet And Rebel. ABN Correspondence Bulletin. No 3. München, 1965. P. 2
69. Principles of ABN. ABN Correspondence Bulletin. No 4. München, April, 1963. P. 2

70. Prisoners in the Soviet Concentration Camps Accuse Moscow: An Open Letter to the United Nations, Division on Human Rights, and to the Entire Civilized World from the Prisoners in Camps in the USSR. ABN Correspondence Bulletin. No 8-9. München, 1956. P. 1
71. Prominent Intellectuals On Persecution Of Svitlychny And Dziuba. ABN Correspondence Bulletin. No 6. München, 1966. P. 26
72. Russische Emigration läßt die Maske fallen. ABN Korrespondenz. Nr. 1-2. München, 1955. S. 5
73. Russifizierung der Slowakei. ABN Korrespondenz. Nr. 3-4. München, 1954. S. 14
74. Russian "Brain-Washing" Defeated. ABN Correspondence Bulletin. No 6. München, 1960. P. 10
75. So ging Ungarns Freiheit unter. 4. November 1956. ABN Korrespondenz. Sonderausgabe. München, 1956-57. S. 1
76. Stolen Glory: Who organized the insurrections of the prisoners in Siberia? ABN Correspondence Bulletin. No 2. München, 1961. P. 19
77. Soviet Oppression of the Uighurs in Turkestan. ABN Correspondence Bulletin. No 6-7. München, 1956. P. 9.
78. Stetzko J. Was will der ABN? ABN Korrespondenz. Nr. 11-12. München, 1954. S. 3
79. Stetzko J. Japan - the Country of Honour and Dignity (Address to the 8th Conference of APACL in Tokyo, October 1962). ABN Correspondence Bulletin. No 6. München, 1962. P. 25
80. Stolen Belief. ABN Correspondence Bulletin. No 3. München, 1965. P. 5.
81. The Ideological Political Resistance of the Ukrainian Underground. ABN Correspondence Bulletin. No 11-12. München, 1957. P. 11
82. The imprisoned and persecuted in Ukraine need your help. ABN Correspondence Bulletin. No 3. München, 1979. P. 1
83. The Revolutionary United Front in Soviet Concentration Camps. ABN Correspondence Bulletin. No 2. München, 1961. P. 9
84. The Ukrainian Liberation Struggle against Russian Imperialism and Communism Today. ABN Correspondence Bulletin. No 1. München, 1960. P. 25
85. The origin and development of ABN. ABN Correspondence Bulletin. No 4. München, April, 1963. P. 40.
86. Trial of Marynovych and Matusevych. ABN Correspondence Bulletin. No 2. München, 1979. P. 41
87. Turkestan Against Russian Imperialism. ABN Correspondence Bulletin. No 3-4. München, 1957. P. 7
88. Ukrainian Cultural Workers In Prison. ABN Correspondence Bulletin. No 5. München, 1967. P. 12

89. Ukrainian Struggle For Independence. ABN Correspondence Bulletin. No 5. München, 1966. P. 18
90. Ukrainian Prisoners Of Conscience In USSR. . ABN Correspondence Bulletin. No 2. München, 1968. P. 30
91. Unsere Vertretungen für den Bezug der ABN-Korrespondenz. ABN Korrespondenz. Nr. 3. München, 1955. S. 16
92. Vertreter der Ukraine auf der III. APACL-Konferenz in Saigon (Vietnam). Ukraine in Vergangenheit und Gegenwart. Nr. 5. München, 1957. S. 15.
93. Vorkuta In Central Europe: Joachimstal — the largest Uranium Colony o f Bolshevism. ABN Correspondence Bulletin. No 3-4. München, 1959. P. 10
94. Wasyl Symonenko, 1935 – 1963. Poet-fighter on Ukrainian soil. ABN Correspondence Bulletin. No 3. München, 1965. P. 1
95. “We Appeal To The Progressive Public Of Our Planet”- The Voice Of Martyrs From A Russian Concentration Camp In Mordovian A.S.S.R. From 1967. ABN Correspondence Bulletin. No 2. München, 1968. P. 7
96. Will Any Good Come Out Of Khrushchov’s Visit To The United States? ABN Correspondence Bulletin. No 12. München, 1959. P. 21.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Вахнянин Анна Сергіївна – доктор філософії, асистент кафедри світової історії модерного часу Львівського національного університету ім. І. Франка.

Голій Роман Валентинович – кандидат історичних наук, науковий співробітник Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

Дзюбан Роман Володимирович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

Кіраль Сидір Степанович – доктор філологічних наук, завідувач відділу національної бібліографії Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського.

Когут Софія Несторівна – кандидат філологічних наук, в.о. зав. відділу наукової бібліографії Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

Кравець Данило Михайлович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, доцент Національного університету «Львівська політехніка».

Кусий Леся Михайлівна – кандидат історичних наук, науковий співробітник Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

Мовна Маріанна Василівна – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

Ніколаєнко Ярослава Миколаївна – науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О. Сухомлинського.

Пірко Марія Іванівна – доктор філософії, науковий співробітник Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

Рибчинська Наталія Анатоліївна – науковий співробітник Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

Різун Назар Тарасович – доктор філософії, науковий співробітник Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

Сеник Ярослав Пилипович – науковий співробітник Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

Тютенко Роман Володимирович – доктор історії, референт навчальних справ Ukrainische Freie Universität München / Український вільний університет, Мюнхен (Німеччина).

Наукове видання

***Українська гуманітаристика XX ст.:
антиімперські виміри***

**Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної
очно-дистанційної конференції 16 жовтня 2025 р.
м. Львів**

Тираж 50 пр.

**Українська гуманітаристика XX ст.: антиімперські
виміри.** Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної очно-
дистанційної конференції, Львів, 16 жовтня 2025 р. / Д. М. Кравець
(голова редколегії), Н. Т. Різун (відп. секр.). Львів, 2025. 76 с.

УДК 94:[316.344.32:001](477)"19"(063)

